

EB svarbos miško buveinių tvarkymo rekomendacijų recenzavimo procesas bei pagrindinės recenzijos ir atsakymais į pateiktus pasiūlymus, komentarus.

Pirminis rekomendacijų tekstas pristatantis buveinių tvarkymo koncepciją buvo parengtas 2020m. gegužės mėn. ir išsiųstas dr. J. Bačkaičiui, Z. Glazko, dr. A. Kasperavičiui, K. Katiliui, prof. A. Kuliešiui, M. Lapelei, M. Lynikui, dr. V. Mikšiui, dr. J. Motiejūnaitei, prof. G. Mozgeriui, dr. D. Patalauskaitei, dr. V. Rašomavičiui, S. Skujai, dr. V. Stakėnui, D. Stončiui, dr. V. Stukoniui. Buvo gauta begalė, dažnai prieštaraujančių vienas kitam, komentarų ir pasiūlymų. Visi jie buvo aptarti rekomendacijų rengimo grupėje ir šių diskusijų pagrindu parengta iš esmės nauja šių rekomendacijų versija (IV versija), kuri buvo pristatyta 2020.08.11 VDU ŽŪA vykusiame seminare. Šis seminaras buvo skirtas susitikti su pastabas teikusiais ekspertais bei specialistais iki šio seminaro parodžiusiais susidomėjimą rengiamu dokumentu. Dalyvavo 26 ekspertai. Seminaro dalyviams iš anksto buvo išsiųsta aptariamo dokumento aktuali versija, jo metu vyko intensyvi diskusija ir priimami sprendimai.

Po įvykusio seminaro gautos pastabos buvo vėl detalios aptariamoms rekomendacijų rengėjų grupėje bei to pasėkoje parengta V dokumento versija. Ši versija 2020m. gruodžio mėn. buvo pateikta ekspertiniam vertinimui dr. A. Kasperavičiui, prof. A. Kuliešiui, prof. A. Juodvalkiui, dr. J. Bačkaičiui. Taip pat gautos dr. A. Gaižučio LMSA pastabos. Atsižvelgiant į gautas pastabas rekomendacijos buvo koreguojamos dar kartą, jų autoriams parengti atsakymai raštu, kviečiant juos komentuoti gautus atsakymus. Gavus šių autorių sutikimą, jų recenzijos bei atsakymai pridedami žemiau šiame dokumente.

Galiausiai, 2021.03.10 buvo organizuotas seminaras, kurio metu visuomenei buvo pristatyta parengta rekomendacijų VI versija, kviečiant visus norinčius teikti klausimus bei pasiūlymus, tam skiriant tam po pristatymo dviejų savaitių laikotarpį. Tikimės, jog iš įvairių visuomenės sluoksnių gauti atsiliepimai padės pagerinti rekomendacijų turinį. Manome, jog rekomendacijų rengimas buvo atliekamas pakankamai viešai, bei keletą kartų įtraukiant suinteresuotas puses ir daug kartų apie tai kalbant tematinių seminarų, darbinių susitikimų ir konferencijų metu. Manome, jog toks rekomendacijų pristatymas sudarė sąlygas visiems norintiems dalyvauti procese bei teikti pasiūlymus. Iš esmės tai toks rekomendacijų rengimo formatas viršijo Lietuvoje taikomus visuomenės įtraukimo standartus.

Rengiant rekomendacijas buvo įtrauktas platus ratas įvairių sričių specialistų. Vienas iš LIFE integruoto projekto Naturalit partnerių yra VĮ Valstybinė miškų urėdija, kurios 18 specialistai taip pat dalyvavo. Rekomendacijų rengime. Šio dokumento rengimui yra taikoma adaptyvaus tvarkymo (*adaptive management*) koncepcija, kai reikia pradėti nedelsiant taikyti tam tikras priemones nesant tikslaus recepto kaip tai daryti. Plačiau apie adaptyvų tvarkymą galite pasiskaityti pateikiamų Rekomendacijų 18 skyriuje. Dėl pasirinkto Rekomendacijų rengimo modelio pirmoji galiojanti versija neturi detalizuoti visų atvejų, kurie gali pasitaikyti planuojant ir vykdant tvarkymo darbus, yra svarbu, jog išskylantys sunkumai būtų aptariamai ir priimami sprendimai. Nemanome, jog visų įmanomų situacijų aptarimas sukurtų pridėtinę vertę rengiamam dokumentui. Geriau investuoti į specialistų kompetenciją nei į labai detalias visa apimančias rekomendacijas, o pačiame dokumente reglamentuoti svarbiausius dalykus. Parengta Rekomendacijų versija bus toliau tobulinama atsižvelgiant į įgytą patirtį, diskusijas su praktikais. Planuojama, jog įvairios gamtotvarkinės veiklos bus išbandytos LIFE integruoto

projekto NATURALIT projekto laikotarpiu Dzūkijos nacionaliniame parke ir gauti rezultatai integruoti tobulinant rekomendacijas.

Prof. A. Kuliešiaus pastabos ir atsakymai į jas

Pastabos dėl „EB svarbos natūralių miško buveinių tipų tvarkymo rekomendacijų“

(Darbinė versija 2020-12-07)

1. Buveinių tvarkymo skaidymas į du (tris) lygmenis – sklypo, BAST (kraštovaizdžio) tik komplikuoja buveinių tvarkymo sistemą A. Juk visais atvejais ūkinė ar gamtotvarkinė B (manau tai sinonimai) veiklos yra planuojamos ir vykdomos individualiai kiekvienoje išskirtoje EB svarbos buveinėje - sklype. Sklypus galima grupuoti naudojant įvairiausias schemas ir turėti informaciją apie buveinių tvarkymą įvairiausiai lygmenimis C.

A. Rengiamose rekomendacijose patikslinta, kaip suprantamas tvarkymas, nes platesne prasme tvarkymas apima visą procesą nuo planavimo iki konkrečių priemonių atlikimo.

Kuriama buveinių tvarkymo sistema yra tokia, kad būtų tinkamai sprendžiami jai keliami uždaviniai. Ji gali atrodyti nauja Lietuvos sąlygomis, bet su iškeltomis užduotimis (išsaugoti nustatytus natūralių miško buveinių plotus palaipsniui gerinant jų būklę) dar nebuvo susidurta, dėl to įprastiniai Lietuvoje taikyti sprendiniai netinka.

Terminai sklypo ir BAST lygmeniu tvarkomos buveinės yra įvedami siekiant, kad BAST atsirastų tam tikra proporcija II kategorijos buveinių, kurios tvarkomos pagal du, - griežto ir liberalesnio tvarkymo režimus.

Naudojamas terminas „BAST lygmeniu tvarkomos buveinės“ yra tinkamas, nes BAST lygmeniu yra vykdomas tvarkymo planavimas (tvarkymo sudedamoji dalis), visame BAST šiuo būdu tvarkomose buveinėse turi būti bendrai vertinamas iš buveinių iškertamas tūris ir, galiausiai, retmių išdėstymo reikalavimai peržengia vieno taksacinio sklypo ribas ir planuojamos tam tikrais atstumais pereinant į kraštovaizdžio lygmenį. Žinoma, galiausiai miško kirtėjas ateina į sklypą ir ten atlieka tvarkymo darbus.

Galima būtų aptarti kokio nors kito termino naudojimą, bet kritikos autorius turėtų pasiūlyti kažką konkrečiau. Yra buveinės A ir buveinės B, klasifikavimas yra svarbus, o kaip jas pavadinsime yra susitarimo reikalas.

Šis grupavimas bus naudojamas miškotvarkos projektus rengiančių asmenų, kurių nebus daug ir didžiąjai daliai miško savininkų visiškai nereikės gilintis į šią buveinių klasifikaciją, tad kad ir kokia ji iš pirmo žvilgsnio pasirodytų sudėtinga, jį perprasti reikės tik siauram ratui projektavimo specialistų, o tai bus nesunku padaryti juos apmokant.

B. Ūkinė ir gamtotvarkinė NĖRA sinonimai. Ūkinė veikla visada daroma su ekonominiu pagrindu siekiant tam tikrų ūkinių (pelno, produkcijos) tikslų. „Kompleksinis miškų ūkis (Kairiūkštis, 2018) veikla apimanti miškų želdinimą, atkūrimą, priežiūrą, apsaugą, racionalų miškų išteklių naudojimą, prekybą mediena ir miško ištekliais“. Miškų įstatyme yra pridėjama „... tačiau nepakenkiant gamtotvarkos priemonių miškuose įgyvendinimui“, kas reiškia, jog gamtotvarka nėra kompleksinio miškų ūkio sudedamoji dalis, pastaroji turi nekenkti

gamtotvarkai. Gamtotvarkos tikslai yra nukreipti į gamtinių vertybių būklės gerinimą ir niekadoms į ūkinius (pelno, produkcijos) tikslus. Gamtotvarka – tai suplanuota priemonių sistema, skirta išlaikyti esamą, pagerinti ar stabilizuoti ekosistemų ir jų komponentų būklę, atkurti arba net sukurti naujas ekosistemas siekiant išsaugoti biologinę įvairovę (de Groot, 1992; Groom et al., 2005; IUCN, UNEP, WWF, 1980; Meffe, Carroll, 1994).

C. Paskutinis autoriaus išsakytas sakinyss prieštarauja aukščiau parašytoms mintims. Autorius pritaria, kad „grupavimas naudojant įvairiausias schemas“ yra gerai, bet aukščiau grindžiama mintis, jog skaidymas į du (tris) lygmenis yra pernelyg sudėtingas. Į kiek lygmenų atliktas skaidymas būtų nesudėtingas?!

2. Natūralių miško buveinių tvarkymo priemonių sistemoje (11 p.) išskiriamos trys tvarkomų priemonių grupės: 1. Gamtotvarkos (ten pat, 11 p., paaiškinta, jog tai sklypo lygmeniu – Biologinės įvairovės palaikymo kirtimai) A; 2. Kraštovaizdžio natūralios dinamikos imitavimo kirtimai (kraštovaizdžio lygmeniu planuojami Biologinės įvairovės palaikymo kirtimai); 3. Miškininkystės priemonės – BAST lygmeniu tvarkomose buveinėse atliekamos priemonės. BAST apima įvairias nuosavybes, valdas, todėl bendro projekto rengimas BAST ar kraštovaizdžio lygmeniu pareikalautų nemažai papildomų šanauų B. Toliau, 12p. Gamtotvarkos priemonės išplečiamos iki 8 priemonių, bet biologinės įvairovės kirtimų tarp jų jau nėra C. Pagrindiniams kirtimams yra naudojamas Kraštovaizdžio natūralios dinamikos imitavimo kirtimų būdas. Kyla klausimas kas yra Kraštovaizdžio natūrali dinamika ir jeigu ji yra natūrali, kodėl ją reikia imituoti kirtimais? D. Prie trečios grupės miškininkystės priemonių (atkūrimas, ugdomieji kirtimai, sanitariniai kirtimai, apsauga nuo žvėrių) gali būti priskirta ir didesnė dalis gamtotvarkos priemonių 1B. Taigi, penktame rekomendacijų variante buveinių tvarkymo sistema taip sujaukta, kad galima daryti išvadą, jog sistemos, kaip tokios iš viso nėra.

A. Gamtotvarkos priemonių aprašymas pakoreguotas geriau atskleidžiant jų esmę.

B. BAST apima daug valdų, rekomendacijos praplėstos skyriumi „4.7 Apsaugos organizavimas skirtingos nuosavybės miškuose“, kur numatoma, jog atskiri savininkai ir valdytojai priemonės planuoja atskirai, nebent yra kitokie susitarimai tarp savininkų (pvz. valstybinių miškų valdytojas sutinka prisiimti didesnius įsipareigojimus).

C. Rekomendacijos pakeistos, geriau išaiškinant, kas sudaro Gamtotvarkos priemonės (4.1, 4.3 skyriuose) bei koreguotas 1 paveikslas, nurodant, kokios priemonės yra priskiriamos Biologinės įvairovės palaikymo kirtimų būdui.

D. Kraštovaizdžio natūralios dinamikos palaikymas, t.y. natūralių medynų raidos procesų imitavimas įgyvendinant miškų ūkio priemones yra ekologinės miškininkystės (terminas ir samprata iš Kairiūkštis, 2018). Vienas iš ekologinės miškininkystės fundamentaliųjų teiginių yra, tai, jog jeigu mes ūkinės veiklos metu imituosime natūralius veiksmus (pvz. kirsdami

plynas kirtavietes imituosime natūraliai pažeistus plotus) išvengsime daugybės problemų su rūšių išnykimu, nes rūšys yra prisitaikę prie tokios dinamikos ir joms tinkamos gyventi sąlygos galbūt atsiranda ir išnyksta vertinant sklypo lygmeniu, bet vertinant kraštovaizdžio lygmeniu tokių tinkamų buveinių visą laiką išlieka pakankamai dideli plotai.

1B Žr. Atsakymą į 1 klausimo B dalį.

3. Neaišku ar terminas „11. Natūralios buveinės apsaugos būklė“ siejamas su buveinės būkle ar su jos apsaugos būkle? Terminų skyrelyje yra apibrėžiama tik natūralios buveinės apsaugos būklė. Tekste sutinkama ir vienokių ir kitokių išsireiškimų, dar naudojama buveinės kokybės samprata. Terminų apibrėžimuose ir tekste yra naudojamos tokios kategorijos: 17. Palanki apsaugos būklė (3p.), Blogos būklės (24p., 27 p....), Geros būklės (23p.,...26p., 29 p.) A. Kadangi vienos ar kitos taikytinos ūkinės priemonės vykdymas ar nevykdymas priklauso nuo buveinės būklės, labai svarbu palankios, geros, blogos ar dar kitos buveinės būklės identifikavimui naudojami indikatoriai ir kriterijai. Nepakanka buveinių būklę apibrėžti bendromis frazėmis. Neturint buveinės būklės įvertinimui skirtų indikatorių ir kriterijų, praktiškai neįmanomas nei ūkinių priemonių projektavimas, nei jų vykdymas B.

A. Geras komentaras, terminai patikslinti. Terminas “apsaugos būklė” yra naudotinas, kalbant apie bendrą situaciją nacionaliniu ar BAST mastu, o kalbant apie vieno sklypo konkrečią būklę žodis “apsaugos” nenaudotinas.

Šie terminai apibrėžiami kituose dokumentuose. Šiuo metu Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos ekspertai šias sąvokas dar tikslina, įvedant konkrečius kriterijus. Iš Saugomų teritorijų įstatymo yra šie terminai:

Natūralios buveinės apsaugos būklė – natūralią buveinę ir jos būdingas rūšis veikiančių poveikių visuma, galinti turėti ilgalaikę įtaką buveinės natūraliam paplitimui, struktūrai, funkcijoms ir jos būdingų rūšių išlikimui, atsižvelgiant į vertinimą, europinėje teritorijoje valstybių narių, kurioms taikoma Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo, arba Lietuvos Respublikos teritorijoje, arba šios buveinės natūraliame areale.

Palanki natūralios buveinės apsaugos būklė – būklė, kai natūralus buveinės arealas ir jos užimami plotai tame areale nekinta arba didėja, kai yra ir, tikėtina, ateityje neišnyks jos ilgalaikiam palaikymui būtina specifinė struktūra ir funkcijos, ir kai šiai buveinei būdingų rūšių apsaugos būklė yra palanki.

Palanki rūšies apsaugos būklė – būklė, kai rūšies populiacijos pokyčiai rodo, kad populiacija pajėgi ilgą laiką išlikti gyvybinga savo natūralioje buveinėje, o rūšies arealas nemažėja, taip pat nėra tikėtina, kad ateityje mažės, be to, buveinė, kurioje populiacija galės išlikti ilgą laiką, yra ir tikėtina, kad bus pakankamai didelė.

Įstatyme kalbama apie būklę šalies mastu, mes rekomendacijose dažniausiai kalbame apie konkrečių buveinių esančių tam tikrame BAST būklę. Jei buveinė nyksta konkrečioje teritorijoje, tai labai tikėtina, kad ir nacionaliniu lygiu jos padėtis blogėja t.y. Apsaugos būklė tampa mažiau palanki.

B. Faktinė buveinių būklė yra vertinama natūralių buveinių inventorizavimo metu, tai daro specialistas apsilankęs teritorijoje. Būklės vertinimo metodika nėra šių rekomendacijų dalis, dėl to plačiau nėra aptarinėjama.

4. Rekomendacijose taip pat apstu abstrakčių apibūdinimų (senas miškas) **A**, nesuderintų su dirvožemių augaviečių klasifikacijomis kategorijų (sausis, vidutiniai drėgni, vidutinio drėkinimo, drėgnoki, įvairiausi pelkinių augaviečių apibūdinimai, skirtingi nei naudojami Lietuvos miškininkystės ir miškotvarkos praktikoje) **B**, siūlomos naudoti nepasiteisinusios ir nepriimtinos priemonės (konteinerizuotų daigų sodinimas į neparuoštą dirvą **C**, kirtimo liekanų šalinimas iš kerpinių pušynų **D**, pažeminiai gaisrai **E**), subanalintas kirtimo apimčių skaičiavimas **F**, tarpe nepageidautinų įvardijamas niekad nenaudotas ištisinis dirvos paruošimas atkuriant miškus **G**.

A. Samprata yra perkelta iš ES techninės ataskaitos 2015-088 „Tinklas „Natura 2000“ ir miškai“ „Senasis miškas. Senujų miškų medynai – pirminiuose arba antriniuose miškuose, kuriuose yra išplitusios paprastai su to tipo senuoju pirminiu mišku siejamos struktūros ir rūšys, esantys medynai“.

https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/Final%20Guide%20Natura2000%20Part%20II-Annexes_lt.pdf

B. Augaviečių klasifikacija – sunorminta.

C. Konteinerizuoti sodmenys – praktika rodo, jog sodmenys konteineriuose nepatiria persodinimo streso ir pirmaisiais po pasodinimo metais puikiai auga išvengdami konkurencijos. Konteinerizuoti sodmenys rekomenduojami sodinti mažose retmėse, kurių dirvos apšvietimo laipsnis yra mažesnis nei mums įprastų plynų kirtaviečių, - žolinės dangos konkurencija ir agresyvumas čia bus mažesni. Yra žinoma ir teigiamų šios praktikos pavyzdžių Lietuvoje, daug kas priklauso nuo želdinių savalaikės priežiūros. Retmes reikėtų formuoti ten kur yra reikiamas skaičius savaiminukų, tad želdinimas turėtų būti dalinis ir kaip išimtinė priemonė.

D. Kirtimo liekanų šalinimas iš kerpinių pušynų – ar tai nepasiteisinsu ar nepriimtina ar ir tokia ir anokia priemonė? Gal turite kokios nors tyrimų informacijos apie šią buveinę?

Gamtosauginiai ir miškininkystės tikslai ne visada sutampa. Kirtimo liekanos rekomenduojamos šalinti iš kerpinių pušynų dėl šios buveinės specifikos – juo dirvožemis yra

skurdesnis, tuo šios buveinės būklė yra geresnė. Derlingėjant dirvožemiui spartėja šios buveinės kaita į vakarų taigos natūralias buveines.

Dar yra tokia gamtosauginė priemonė kaip nuokritų šalinimas (litter raking) termofilinėse buveinėse tokiose kaip Kerpiniai pušynai, Sausieji ažuolynai ar Spygliuočių miškai ant ozų. Ši priemonė naudojama būdingos termofilinės žolinės ar kerpių dangos atkūrimui.

E. Ačiū už pastabą, pažeminiai gaisrai rekomendacijose buvo minimi vienoje vietoje, ištaisyta į „mažo intensyvumo miško paklotės deginimą“

F. Kirtimo apimčių skaičiavimas buvo pakeistas atlikus prieaugio ir galimo medynų kirtimo apimčių analizę NMI duomenų pagrindu. Buvo atsisakyta konkrečių (70 proc. nuo prieaugio) maksimalių skaičių naudojimo, nes medynų metinis prieaugis tarp medynų skiriasi ir jis labai priklauso nuo iškirtimo, iškirtimo, medynų individualių parametrų ir jį įvertinti kiekvienu konkrečiu atveju nėra lengva ar neįmanoma. Be to, tikėtina, jog medžių žuvimas ateityje didės dėl medynų senėjimo ir klimato kaitos, o tokių modelių Lietuvoje niekas nėra padaręs. Naudojant kokias nors sumodeliuotas visai Lietuvai reikšmes vienais atvejais jos yra tinkamos, kitais atvejais jos tampa pernelyg didelėmis ir grėšia buveinių struktūros degradacija ir būklės blogėjimu. Esate geriausias medynų prieaugio ir naudojimo specialistas Lietuvoje, galbūt galėtumėte pasiūlyti kokį nors tinkamą Jūsų nuomone principą.

G. Pagal „Miško atkūrimo ir įveisimo nuostatus“ ištisinis dirvos paruošimas yra minimas primoje vietoje („10. Dirva miško želdiniams ruošiama ištisai (ariant, frezuojant, kultivuoiant ir kt.) arba iš dalies (išariant vagas, padarant aikšteles, kauburėlius ir kt.), atsižvelgiant į želdavietės sąlygas.“). Jūsų kritika šioje vietoje remiasi asmeniniais pastebėjimais, o mes vertiname tai kas rašoma teisinėje bazėje.

5. Nepagrįstai rekomendacijose naudojama natūralių buveinių sąvoka, Lietuvos miškai yra pusiau natūralūs, t.y. atkurti ar atsikūrę iškirtus buvusius miškus arba dar blogiau natūralumo požiūriu – įvesti dirbamose žemėse ir pastoviai ūkininkaujami. Taigi jei neturime natūralių miškų (gal kažkada jie susiformuos rezervatiniuose miškuose), neturime ir natūralių buveinių. Tvirtindami, kad Lietuvos miškai yra natūralūs, tik dezinformuojame Europos ir pasaulio bendruomenę. Rekomendacijose turėtų būti aiškiai įvardinta, jog dauguma Lietuvos miškų yra pusiaunatūralūs. Miškų natūralumo apibrėžimui pasaulyje yra taikoma vieninga FAO metodika, beje, detalizuota bei moksliniais tyrimais pagrįsta Lietuvos sąlygomis (S. Karazija ir kt., 2005, Baltic Forestry, vol. 11, No 1).

Iš esmės sutinkame su pastabomis, bet mes šį terminą naudojame, kaip apibrėžta Saugomų teritorijų įstatyme. Mes patys sukūrėme šio termino. Jis apima ir pusiau natūralius miškus. Detalesnį paaiškinimą pridėjome prie terminų išaiškinimo.

Saugomų teritorijų įstatymas “23. *Natūrali buveinė – sausumos arba vandens plotai su jiems būdingais geografiniais, abiotiniais ir biotiniais visiškai natūraliais ar pusiau natūraliais požymiais.*”

Samprata yra perkelta iš ES techninės ataskaitos 2015-088 „Tinklas „Natura 2000“ ir miškai“ , kurioje naudojama FAO suformuluota terminologija:

„Natūralus miškas – vietinių rūšių medžių miškas, nepriskirtas prie miško plantacijų kategorijos (FAO, 2000 m. MIV).

Pusiau natūralus miškas – miškas ir (arba) kita miškinga žemė, kurioje auga vietinių rūšių medžiai ir kuri atsirado juos pasodinus, tikslingai pasėjus sėklas arba vykstant palaikomiems natūralaus atsikūrimo procesams. Ši kategorija apima intensyviai tvarkomas teritorijas, kuriose yra naudojamos vietinės rūšys ir vykdomi tikslingi veiksmai siekiant padidinti ir (arba) pasiekti optimalią pageidaujamų rūšių dalį ir taip sukelti miško struktūros ir sudėties pokyčius; šiuose miškuose gali būti natūraliai ataugusių kitų rūšių medžių nei buvo sodinta ar sėta; juose gali būti plotų, kuriuose yra natūraliai ataugusių introdukuotų rūšių medžių; ši kategorija apima plotus, kurie yra intensyviai tvarkomi vykdant tikslingus veiksmus, kaip antai retinimo arba tręšimo veiksmus, kad būtų pagerintos arba optimizuotos pageidaujamos miško funkcijos. Šie veiksmai gali lemti miško struktūros ir sudėties pokyčius (2015 m. MIV. Terminai ir apibrėžtys; FAO, 2012 m.).“

https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/Final%20Guide%20N2000%20%20Forests%20Part%20I-II-Annexes_lt.pdf

Žodis natūralus taip pat reiškia gamtinis, *Natūralus - (lot. naturalis): I. gamtinis, nedirbtinis, prigimtinis (http://www.lkz.lt)*, be to kai kuriose buveinėse tradicinė žmogaus veikla teigiamai veikia buveines (ganymas, šienavimas, medžioklė, senovinė bitininkystė, selektyvūs kirtimai).

Terminas “Gamtinė buveinė” mūsų nuomone tiktų labiau, bet turime taikytis prie sukurtų terminų.

6. Tam tikra pažanga rekomendacijose, lyginant su IV variantu, lyg ir padaryta, tačiau tik formaliai pripažįstant šalyje įteisintas Kirtimų (pagrindinių ir ugdomųjų) taisykles, jų normatyvines nuostatas. Toliau demonstruojamas visiškas nenuoseklumas, visų kirtimų atžvilgiu. „Ūkinio pobūdžio ugdomieji kirtimai“ įvardijami, kaip bloginantys devynių iš trylikos buveinių kokybę. Taigi iš vienos pusės ugdomieji kirtimai pripažįstami, iš kitos, jie vertinami kaip blogis A. Tas pats ir su vyresnio amžiaus medynų kirtimais. „Teritorija, kurioje buvo iškiršta (vietoje „iškiršta“ turėtų būti „suformuota“ B) didelė retmė (0.25 – 1.0 ha) natūralios buveinės statusą laikinai praranda“ ir „turi būti kompensuojama naujai besiformuojančiomis, potencialiomis buveinėmis“(17 p.). C. Daugumai geros būklės buveinių „geriausias apsaugos režimas – ūkinės veiklos nevykdymas, todėl šiose buveinėse nerekomenduojama planuoti ir įgyvendinti Kraštovaizdžio natūralios dinamikos imitavimo kirtimus ir Miškininkystės priemones“ (23p.). Turint omeny, jog daugelyje buveinių, išskirtų medynuose, kurie šiandien visiškai neatitinka tam buveinės tipui keliamų reikalavimų, nieko nedarant, palanki buveinės būklė nesusiformuos D.

A „Pasitarus su prof A. Juodvalkiu ūkinio pobūdžio einamieji kirtimai“ pakeista į „Einamieji kirtimai“. Jie nėra rekomenduojami sklypo lygmeniu tvarkomose buveinėse. Aprašant atskirus natūralių buveinių tipus šie kirtimai įvardinti kaip bloginantys buveinių būklę, tačiau BAST lygmeniu tvarkomose buveinėse jie nėra draudžiami.

B Pataisyta

C Siekiant padaryti labiau suprantamą principą jis detalizuotas patikslinant mintį.

Šis reikalavimas yra svarbus siekiant suderinti BAST apsaugos tikslus (kurie reikalauja išsaugoti tam tikrą plotą natūralių buveinių teritorijoje) ir poreikį palaikyti gerą amžiaus struktūrą (kad nebūtų vien tik ant iškritimo ribos perbrendusios buveinės) didelius plotus užimančių buveinių saugomoje teritorijoje. Akivaizdu, kad iškirtus didelę retmę šioje teritorijoje nelieka natūralios buveinės, tačiau palikdami seno medyno struktūras galima tikėtis, jog šiame medyne susiformuos geresnės kokybės buveinė. Bet tai bus po kelių dešimtmečių. Dėl to, kad mes leidžiame buveinę laikinai sunaikinti, siekiant patenkinti BAST apsaugos tikslus (išsaugoti buveinių konkretų ha plotą), BAST turi būti daugiau buveinių nei numatyta apsaugos tiksluose saugoti.

D. Nesutinkame, nes buveinės nustatant BAST apsaugos tikslus yra pakartotinai perinventorizuojamos. Tai daro pakankamai kvalifikuoti specialistai. Tokių buveinių paprastai nelieka. Ar Jūs čia siūlote, jog natūraliose buveinėse nereikėtų vykdyti Kraštovaizdžio natūralios dinamikos imitavimo kirtimų ir miškininkystės priemonių?

7. Rekomendacijos yra labai vienpusiškos, sukoncentruotos į biologinės įvairovės palaikymą ir gausinimą, nors irgi ne visada pilnai. Visiškai ignoruojami šaliai nustatyti uždaviniai švelninant klimato kaitą, didinant CO2 absorbciją, atrodo, jog gyvename dviejuose skirtinguose pasauliuose. Klimato kaitos švelninimo, CO2 absorbcijos didinimo tikslais medynui keltini uždaviniai yra tiesiogiai susiję su priemonėmis (medynų tvarumo, jų produktyvumo didinimu, amžiaus struktūros gerinimu), užtikrinančiomis pastovų medynų našumo didėjimą. A Visi šie klausimai buveinių tvarkytojams yra nei motais, dargi priešingai – buveinių tvarkymo orientacija į senų taip pat žemo skalsumo medynų formavimą, kurių CO2 absorbcijai pajėgumai yra smarkiai susilpnėję sukels atvirkštinį rezultatą. Planuojami vyresniame amžiuje rinktiniai kirtimai, orientacija į įvairiamžių medynus daugelyje augaviečių atsilies ne tik medyno našumo sumažėjimui, bet ir jo atsparumo neigiamiems veiksniams praradimui B. Kirtimų intensyvumo vieno atėjimo į mišką metu sumažinimas, atėjimų skaičiaus padidinimas ne tik kad padidins buveinės pažaidos riziką, bet ir padidins sąnaudas, juolab , kad kai kurios priemonės pareikalas ženklų išlaidų, neteikdamos jokių pajamų. Bandytas diegti tokias rekomendacijas be ekonominės analizės būtų be galo rizikingas ir neatsakingas žingsnis tiek miškininkystės, tiek gamtosauginiu požiūriais, kadangi laukiamų rezultatų neduos C.

A. Bendras natūralių miško buveinių plotas yra 266 tūkst. ha, o plotas kurį reikia apsaugoti yra 138 tūkst. ha. 2019 m. sausio 1 d. miško žemės plotas buvo 2197,1 tūkst. ha (VMT miškų

statistika), tad plotas, kurį reikia apsaugoti yra 12 proc. visų Lietuvos miškų. ES savo naujoje Biologinės įvairovės strategijoje yra numačiusi, jog griežtai saugoti reikia 10%, o saugomos teritorijos turi sudaryti 30% teritorijos. Įvertinus šiuos skaičius pasakymai „yra labai vienapusiškos“, „visiškai ignoruojami“ švelniai tariant yra neobjektyvūs ir šališki.

B. Formuojami įvairiamžiai ir įvairiarūšiai medynai, tokie medynai yra patys tvariausi, jie taip pat yra ir našūs. Neigiamas efektas bus laikinas, kol susiformuos reikiama medyno struktūra. Dėl klimato kaitos didėjančios pažaidos, kaip tik labiau pažeis vienarūšius ir vienaamžius medynus, nei kad įvairiamžius ir įvairiarūšius, ką dabar ir stebime.

C. Kai vykdomi rinktiniai „sanitariniai“ kirtimai renkant išdžiūvusius ar džiūstančius nepavojingus medžius, kažkodėl niekas nekalba apie padidėjusias sąnaudas, kodėl tik dabar jomis susirūpinote? Planuojant ūkininkavimą Lietuvoje sąnaudų-naudos skaičiavimas nėra atliekamas ar bent jau tai nėra taikoma apsispręsti dėl ūkinės veiklos vykdymo ar nevykdymo, tai kodėl Jūs jį norite čia indoktrinuoti? Natūralių miško buveinių pagrindinis tikslas nėra žaliavų tiekimas. Galiausiai Lietuvoje yra leidžiami atvejiniai ir atrankiniai kirtimai, dažnai jie yra nedidelio ploto ir pirmieji šių kirtimų atvejai gali būti analogas čia rekomenduojamam retmių formavimui. Sutinku, jog geriausių rezultatų duotų visiška natūralių buveinių apsauga, siūlomas buveinių tvarkymo variantas yra kompromisinis.

8. „Mažo intensyvumo kontroliuojamas paklotės deginimas“ rekomenduojamas keturiose iš trylikos buveinių, ketvirtadalyje buveinių ploto A, yra anti priemonė ne tik biologinės įvairovės gausinimui, bet ir klimato kaitos švelninimui. Gaisrų, kokie jie nebūtų išradingi ir saugūs, metu žus daugybė negalinčių judėti gyvių, augalų, kris medynų prieaugis B. Antra vertus, ilgus metus paklotėje kaupta biomasė (Lietuvos sąlygomis jos nėra tiek daug, kad trukdytų miško atžėlimui) C, nekalbant jau apie žuvusių medžių medieną, bus sunaikinta, į atmosferą bus išmesti nemaži CO₂ kiekiai. Taigi neišvengiamas tiek biologinės įvairovės alinimas, tiek ir CO₂ emisijų didinimas vietoje CO₂ absorbcijos didinimo D.

A Kaip lengva nueiti demagogijos keliu... Kur čia matote ketvirtadalį buveinių ploto:

Vakarų taiga: „3. Vykdamas didelių retmių formavimo kirtimus Vakarų taigoje privaloma:

- a. *Natūralių senų pušynų potipyje bent 30 proc. iškertamų kirtaviečių plotų vykdyti mažo intensyvumo kontroliuojamą paklotės deginimą;*
- b. *Natūralių senų eglynų potipyje dalyje iškertamų medžių kirtaviečių vykdyti mažo intensyvumo kontroliuojamą paklotės deginimą.“*

Spygliuočių miškai ant ozų: „Mažo intensyvumo kontroliuojamas paklotės deginimas. Siekiant atkurti termofilinėms rūšims būdingą paklotės struktūrą gali būti vykdomi kontroliuojamas mažo intensyvumo miško paklotės deginimas. Priemonė vienu atveju gali būti taikoma ne daugiau 30 proc. natūralios buveinės.“

Kerpiniai pušynai: „Mažo intensyvumo kontroliuojamas paklotės deginimas. Priemonė planuojama šiais atvejais:

- a. Kai kerpinių pušynų buveinėse įsivyrauja nebūdinga žolinė ir sumedėjusi augmenija.
- b. Kai didėja humuso kiekis miško paklotėje ar miško paklotės storis.
- c. Kai reikia paskatinti medyno atsikūrimą ar paruošti dirvą.
- d. Medynuose, kuriuose auga Bankso pušis – vykdyti kontroliuojamą mažo intensyvumo miško paklotės deginimą prieš tai iškirtus šią rūšį.“

B Tik nereikia vaidinti šventėvų ir motyvuoti gyvių ir augalų žūtimi. Kiek gyvių žūsta įprastinių kirtimų metu dabar, naudojant pesticidus, kiek augalų žūsta naudojant glifosatus atžėniose kirtavietėse. Krokodilo ašaros... Kol nieko konkrečiau apie šią priemonę nesate girdėjęs, tol neturėtumėte užimti tokią nekonstruktyvią poziciją.

C Prašome pateikti tyrimų rezultatus ar analizes, jog paklotėje sukaupta biomasė netrukdo miško žėlimui. Kodėl neatželia pušis supaprastintų atvejinių kirtimų metu kad ir Lb augavietėje? Dr. J. Bačkaičio disertacijoje kaip tik apie tai rašoma. Kitiems keliate daug didesnius reikalavimus nei sau...

D. Tai nėra vienareikšmiškai neigiamas procesas vertinant jį per anglies ciklą, jis gali turėti ir teigiamų ir neigiamų pasekmių ekosistemai. Sulėtėjusi respiracija (kvėpavimas) ir anglies išskyrimas išdegusioje miško vietoje sudaro sąlygas ilgesnį laiką išlikti angiai miško nuokritų sluoksnyje. Sulėtėjusi respiracija reiškia lėtesnį medžiagų skaidymą, o tai teigiamai veikia tokią miško funkciją kaip anglies kaupimas. Šiomis sąlygomis anglis daug lėčiau pereina į humuso sluoksnio formavimąsi. Tyrimai rodo, kad net kelis dešimtmečius po gaisro stebimas apsunkintas anglies patekimas iš nuokritų į dirvožemį. Tačiau anglies sulaikymas nuokritose nėra optimali anglies kaupimo strategija dabartinės klimato kaitos požiūriu, nes pasikartojantys miškų gaisrai, kurių prognozuojama, kad padaugės, didina anglies išmetimą į atmosferą (Bryanin et al. 2020), bet vykdant mažo intensyvumo kontroliuojamą miško paklotės deginimą didesnę anglies patekimą iš stambių nuokritų (negyvos medienos) galima kontroliuoti. Didelio masto miškų gaisrai į atmosferą išskiria daug anglies, tačiau jie taip pat dalį sudegintos biomasės paverčia pirogeninėmis organinėmis medžiagomis (PyOM). Tokios medžiagos turi daugiau anglies ir yra atsparesnės aplinkos poveikiui nei pradinė biomasė, todėl PyOM gamyba yra efektyvus anglies sekvestracijos (kaupimo) mechanizmas. (Santín ir kt., 2015)

9. Parengtos rekomendacijos siekia aprėpti vertingiausių Lietuvos miško buveinių nenutrūkstamą, natūralų formavimąsi. Autoriai pabrėžia, jog „Dalis natūralių miško buveinių tvarkymo priemonių yra inovatyvios ir niekada nebuvo taikomos Lietuvoje“ (6 psl.). Tai yra tiesa, kaip ir kita tiesa, jog rekomendacijos kuriamos, neturint nei mokslinio pagrindimo, nei praktinės patirties, vadovaujantis principu, „o visgi gal kas nors iš to ir išeis“

esminiai prieštarauja iki šiol galiojusiai miškininkystės praktikai Lietuvoje – iš pradžių nuodugnai iširti, po to išbandyti ir tik tada diegti praktikoje.

Šiaip, šis mūsų teiginys nėra visiškai teisingas, nes praktiškai visos priemonės bent kartą buvo taikytos. Netgi kontroliuojamas paklotės deginimas buvo taikomas vieną kartą Dzūkijoje. Kodėl nepaskaitėte kito sakinio, kad „šios rekomendacijos yra laikinos, jos turėtų būti tikslinamos ir papildomos, sukaupus šių darbų vykdymo patirties bei įvertinus atliktų darbų efektyvumą.“ Miško kirtimo taisyklės ir miško atkūrimo ir įveisimo nuostatai nuo 2015m. buvo koreguojami 1-2 kartus per metus, ar tai derinasi su tuo ką parašėte apie tai, kad viskas pas mus nuodugnai iširta ir tik vėliau diegta praktikoje?! Labiau panašu į tai, kad taisyklių nuostatos yra nuolat keičiamos.

Rengdami tvarkymo rekomendacijas mes rėmėmės adaptyvaus tvarkymo (adaptive management) , egzistuojančio jau keletą dešimtmečių, suformuota koncepcija. Tai lankstus požiūris į gamtos išteklių valdymą kai vykdant konkrečius darbus tuo pačiu metu mokomasi, stebima, vertinama pritaikant tuo metu tinkamiausias priemones (Williams 2011). Adaptyvaus tvarkymo principais bus remiamasi vykdant gamtotvarkos priemones Lietuvoje. Adaptyvaus tvarkymo principai yra pateikti Salafsky ir Margoluis 2003. http://planet.botany.uwc.ac.za/nisl/Conservation%20Biology/Fifth_World_Parks_congress_Durban_2003/%5Cstream%20outputs%5Csession%202b-3b%20learning%20from%20experience%5CSalafsky%20&%20Margoluis%20paper.pdf

10. Dabartinė Lietuvos miškininkystė grindžiama tokiais pagrindiniais principais:

- didinti miško plotus A;
- didinti miškų tvarumą (savalaikis miško atkūrimas; savalaikis, augavietės sąlygoms, atitinkančios medyno rūšinės sudėties suformavimas, savalaikiai ugdomieji kirtimai) B;
- gerinti medynų amžiaus struktūrą, užtikrinančią maksimalų medienos prieaugį, tuo pačiu ir galimai didžiausią CO2 absorbciją C;
- didinti miškų produktyvumą D;
- išlaikyti esamą biologinę įvairovę, ją gausinti E, steigiant saugomas, rezervatines teritorijas F, atkuriant miškus vertingiausiomis medžių rūšimis G, draudžiant miško žemėje plantacinę miškininkystę;
- diegiant naujausias, draugiškas aplinkai miško darbų (želdymo, ugdomųjų, pagrindinių kirtimų) technologijas, orientuotas į mažiausias sąnaudas, tiek bendras, tiek energetines, tenkančias vienam produkcijos vienetui pagaminti H;

Teikiamose rekomendacijose nesivadovaujama daugeliu iš išvardintų principų I. Visada galima ir reikia kažką pagerinti, įvertinus naujai iškilusius uždavinius, bet vargiai pažanga galima viską griauinant K.

Atsakydami į šį klausimą pabandėme aprašyti problemas, kurios parodo, jog ne viskas taip gražu, kaip Jūs apibūdinote, Lietuvoje turime daug visokių problemų.

A. Čia ne miškininkystės, tai miško politikos principas.

B. Kaip besistengtume matome miško ekosistemų tvarumo mažėjimą. Išdziūvo guobos, uosiai, daug stambių ąžuolų. XX a. viduryje buvo iškirsta didžioji dalis medžių milžinių siekiant padidinti produkuojantį medyno plotą. Tvariausi medynai yra įvairiaamžės mišrios struktūros. Tokių medynų dėl vyraujančių plynų kirtimų mažėja.

C. Geriausia medynų amžiaus struktūra yra įvairiaamžiai medynai, jie yra tvariausi. Tokių mažėja. Klimato kaitos sąlygomis yra labai sunku pasakyti, kokie medynai bus produktyviausi po 3-5 ir daugiau dešimtmečių. Siekiant pažvelgti į ateitį ir kažką rekomenduoti yra naudojamas „climate envelope“ modeliavimo metodas. Toks metodas Lietuvoje nebuvo pritaikytas. Remtis dabartiniais maksimalaus medienos prieaugio modeliais, kurie pagrįsti medynų augimu praeityje, nėra tinkamiausias būdas, nes medynai daugelį dešimtmečių bus veikiami ekstremalesnių klimato sąlygų nei dabar ir ypač praeityje. Dėl iškilusių neapibrėžtumų ir sunkaus prognozuojamumo medynų tvarumas turi būti iškeltas aukščiau maksimalaus produktyvumo. Prieaugis svarbu, bet vaikytis maksimalaus – per daug rizikinga. Pavyzdys – eglynai.

D. Pamirštate miškų grupes, joms keliamus skirtingus reikalavimus. Tas pats yra miškai saugomose teritorijose, jiems taip pat keliami kiti tikslai.

E. Šiaip, yra nemažai atvejų, kai miškas buvo pasodintas vertingų atvirų buveinių vietose ir tai prieštarauja Jūsų žemiau aprašytoms mintims apie biologinės įvairovės išlaikymą;

F Ypatingai tai buvo matoma diskutuojant dėl Punios rezervato steigimo...

G Kažin. ąžuolynų atkūrimo programa sustabdyta. Dėl žvėrių ypatingai didelės gausos perspektyvus pomiškio nėra pakankamai, negalima įvykdyti valstybės nustatytą neplynųjų kirtimų plėtrą. Privačiuose miškuose ūkiškai vertingų rūšių medynai neretai atsikuria pionieriniais minkštaisiais lapuočiais.

H Tik kažkodėl skundžiamasi, jog vykdant kirtimus valstybiniuose miškuose neretai savikaina yra didesnė nei pelnas. Teoriškai gal kažkada ir paskaičiuota, bet reikia analizę atlikti prieš vykdant ūkinius darbus, kiekvieną kartą, kaip daro Vokietijos ir kt. šalių miškininkai. Rinkos sąlygos yra labai nepastovios, kas vakar buvo pelninga, šiandien jau nebe ir atvirkščiai. Reikia orientotis ne vien tik į sąnaudas, bet ir į gaunamą pelną, valstybiniai miškai juk neturi subsidijuoti privačių medienos perdirbimo įmonių pelno.

I Rengiamos rekomendacijos yra specializuotos ir nukreiptos į Natūralių miško buveinių išsaugojimą ir jų būklės gerinimą, visiškai nėra keliamas tikslas atitikti daugumą šių punktų. Miškininkystė iki šiol nesusidūrė su panašiais į BAST keliamus uždavinius, dėl to ir sprendiniai turi būti unikalūs.

K Kur Jūs čia matote visko griovimą? Yra labai mažai rekomenduojamų principų, kurie prieštarautų dabartiniams miškininkystę reglamentuojantiems įstatyminiams aktams. Tokie atvejai surašyti 1 priede ir labai gaila, jog Jūs jo niekuo nepapildėte.

11. Ūkininkavimas buveinių medynuose pagal siūlomas rekomendacijas yra grindžiamas trikdžių imitavimu t.y. radikaliu kišimuisi į gamtoje vykstančius natūralius procesus Tokio ūkininkavimo pasėkoje vyks ne evoliuciniai pokyčiai, bet medynas bus stumiamas į stagnaciją, o pavykus trikdžių imitacijoms, medyno raida gali pasibaigti jo žūtimi. Šiandienos klimato kaitos akivaizdoje miškininkai privalo ne projektuoti ar inicijuoti dirbtinius trikdžius, bet didinti miškų tvarumą, siekiant įveikti realius trikdžius ir taip prisidėti prie klimato kaitos švelninimo.

Ūkinė veikla tokia kaip plynieji kirtimai visada yra daug radikalesnis kišimasis nei trikdžių imitavimas. Jūsų čia išsakytos mintys prieštarauja Ekologinės miškininkystės mokslui, jums reikėtų geriau susipažinti su šiomis idėjomis prieš jas kritikuojant. Imituojant trikdžius mes galime pasirinkti jų intensyvumą ir jis tikrai bus daug mažesnis nei natūralus ar invazyvus nei pagrindiniai kirtimai. „Medyno rida gali pasibaigti žūtimi“ – imituosime trikdžius ar jų neimituosime, raida visada GALI pasibaigti žūtimi, egzistuoja tokia tikimybė. Bet tikrai neįrodysite, jog formuojant mažas retmes (<0,25ha) rizika yra didesnė nei dabar formuojant plynas kirtavietes, kurių daugiausiai yra 1,1-3,0 ha ploto.

12. Medynas nėra amžinas, jis suformuojamas arba ir pats susiformuoja, pereina visas miškininkams gerai žinomas formavimosi fazes, pasensta ir turi būti atkurtas A. Siūlomose rekomendacijose nepateikiamas joks modelis pagal kurį būtų aišku, kaip buveinės medynas turėtų formotis, kokias formavimosi stadijas turėtų praeiti ir kas kiekvienoje iš jų turėtų būti pasiekta. Teikti rekomendacijas praktiniam diegimui, be aiškaus, praktikoje patikrinto ir visapusiškai įvertinto medynų dinamikos modelio, būtų didelė rizika B. Rekomendacijose nuolat primenama, jog buveinės medynas ir saugomos rūšys būtų geros būklės, kuri užtikrinama nieko nedarant medyne, t.y. orientuojantis į rezervatinį režimą C.

A. Tai tiesa, jeigu kalbama apie vienaamžius grynus medynus, dažniausiai tiesa jeigu kalbama apie vienaamžius mišrius medynus ir dažniausiai netiesa jeigu kalbama apie mišrius įvairiaamžius medynus. Tokie medynai yra tvariausi klimato kaitos požiūriu ir pakankamai produktyvūs. Tai yra daugumos natūralių miško buveinių siekiamybė.

B. Aš suprantu, Jus imponuotų biblijos storio rekomendacijos, kuriose būtų viskas apibūdinta. Deja, surašyta teorija prasilenktų su praktika, kaip ne vieną kartą yra patyręs mūsų miškų mokslas po bandymų labai detalai viską reglamentuoti. Taip pat esame patyrę kokią didelę žalą daro pernelyg didelis detalizavimas, jo dabar atsisakoma, pasitikint specialistų kvalifikacija. Specialistus galima apmokyti kas yra buveinės, kas jose yra vertingo ir kaip saugoti. Daug geriau investuoti į specialistų kompetenciją nei į biurokratinės procedūras.

Svarbu pradžioje suformuluoti principus, kaip bus vykdomas natūralių miško buveinių tvarkymas. Pradėjus vykdyti darbus, žinoma, kad iškilis klausimų projektavimą vykduotiems žmonėms ir tada remiantis konkrečiais pavyzdžiais, patirtimi ir pasekmių analize bus galima detalizuoti dabartinę rekomendacijų versiją. Tai yra numatyta padaryti parengiant labiau detalizuotą rekomendacijų versiją iki 2026m. Tokiu keliu eina miškininkystės mokslas. Kaip atrodo pirmosios miško atkūrimo, ugdymo ar kirtimų rekomendacijos? Jos buvo labai trumpos, tik vėliau sukaupus patirties jos tapo vis daugiau detalizuotos. Šį evoliucinį kelią turi nueiti ir natūralių miško buveinių tvarkymo rekomendacijos.

C. Taip, jeigu buveinės būklė yra gera, nėra tikslo taikyti dar labiau būklę gerinančias priemones. Jeigu atlikto vertinimo metu nustatyta gera buveinės būklė, tai nereikia jį sekantios inventorizacijos metu ji išliks tokia.

Išvada. Parengtose EB svarbos natūralių miško buveinių tvarkymo rekomendacijose yra bandoma įteigti nuostatą, jog yra kuriama nauja moderni specializuota biologinės įvairovės gausinimui skirta miškininkystės kryptis. Ambicingas planas, tačiau rezultatai daugiau nei kuklūs. Rekomendacijose nepateiktas miškininkavimo modelis, pagal kurį miško savininkas ar miško valdytojas, turėdamas savo miške EB buveinių galėtų planuoti ir vykdyti veiklą, kuri jam užtikrintų ne tik išlaidas, bet ir pajamas A. Gausūs neapibrėžtumai, nesuteikia galimybių nei projektuotojams, nei vykdytojams. Nebuvimas aiškaus modelio, kriterijų ir indikatorių situacijai įvertinti ir sprendimams priimti tiek miškininkystės, tiek ir ekonominiu požiūriais visiškai sumenkina praktinę rekomendacijų vertę. Rekomendacijose teisingai pastebėta, jog užsitęsęs rekomendacijų rengimui, kai kurios buveinės sunyko ar buvo sunaikintos (privačiuose miškuose), neveikiant kompensavimo mechanizmui, kitur (valstybinės reikšmės miškuose) sustabdžius ūkinę veiklą administracine tvarka, patiriami ekonominiai nuostoliai. Peršasi išvada, jog turi būti priimtas adekvatus susidariusiai situacijai sprendimas. Korektiškas su moksliniais tyrimais ir parengtų rekomendacijų praktiniu išbandymu procesas, kaip rodo užsienio šalių patirtis, gali užimti ne vieną dešimtmetį, todėl reikalingi neordinariniai sprendimai, orientuojantis į šiuo metu naudojamų Lietuvos miškininkavimo praktikoje modelių ir normatyvų taikymą, atitinkamai juos pakoregavus keliamiems buveinių tvarkymo uždaviniams įgyvendinti, vietoje jų atsisakymo iš viso B.

A. Pagal saugomų teritorijų įstatymą: „ 3 straipsnis. Saugomų teritorijų steigimo tikslai. Saugomos teritorijos steigiamos siekiant išsaugoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus ir objektus (vertybes), kraštovaizdžio ir biologinę įvairovę, užtikrinti kraštovaizdžio ekologinę pusiausvyrą, gamtos išteklių subalansuotą naudojimą ir atkūrimą,

sudaryti sąlygas pažintiniam turizmui, moksliniams tyrimams ir aplinkos būklės stebėjimams, propaguoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus ir objektus (vertybes).“

Saugomų teritorijų ir BAST steigimo tiksluose nieko nėra kalbama apie valdytojų finansines galimybes.

Jūsų minimos pajamos tikrai bus užtikrinamos, galbūt pelnas nebus didelis, tai priklauso ne tik nuo rekomendacijų, bet ir nuo situacijos medienos rinkoje (medienos kainų). Čia turėtų suveikti kompensacijų ir miškų išpirkimo sistema.

B. Rekomendacijose kuriama sistema iš esmės remiasi esamais Lietuvoje miškininkavimo modeliais, šiose rekomendacijose yra labai mažai aspektų, kurie prieštarautų egzistuojančioms nuostatomis. Rengdami tvarkymo rekomendacijas mes rėmėmės adaptyvaus tvarkymo (adaptive management) , egzistuojančio jau keletą dešimtmečių, suformuota koncepcija. Tai lankstus požiūris į gamtos išteklių valdymą kai vykdant konkrečius darbus tuo pačiu metu mokomasi, stebima, vertinama pritaikant tuo metu tinkamiausias priemones (Williams 2011). Adaptyvaus tvarkymo principais bus remiamasi vykdant gamtotvarkos priemones Lietuvoje. Adaptyvaus tvarkymo principai yra pateikti Salafsky ir Margoluis 2003. [http://planet.botany.uwc.ac.za/nisl/Conservation%20Biology/Fifth World Parks congress D urban_2003/%5Cstream%20outputs%5Csession%202b-3b%20learning%20from%20experience%5CSalafsky%20&%20Margoluis%20paper.pdf](http://planet.botany.uwc.ac.za/nisl/Conservation%20Biology/Fifth%20World%20Parks%20congress%20D%20urban_2003/%5Cstream%20outputs%5Csession%202b-3b%20learning%20from%20experience%5CSalafsky%20&%20Margoluis%20paper.pdf)

Prof. habil. dr. Andrius Kuliešis

2020.12.30.

Prof. A. Juodvalkio pastabos ir atsakymai į juos

Pastabos dėl EB svarbos natūralių miško buveinių tvarkymo rekomendacijų

Mielas Gediminai, perskaičiau Jūsų paruoštų rekomendacijų pateiktą variantą, todėl noriu pareikšti savo pastabas ir nuomonę dėl jų.

Kadangi aš nesu joks oficialus asmuo, tai yra nesu oficialus recenzentas, todėl mano žemiau išdėstytas pastabas reikėtų traktuoti kaip draugišką laišką kolegai apie mano nuomone pastebėtus trūkumus ir netikslumus. Tie pastebėti trūkumai, netikslumai, prieštaravimai nesunkiai gali būti pataisomi. Tai gerokai pagerintų šių rekomendacijų kokybę ir sumažintų kritiką iš miškininkų visuomenės, kurių šiuo metu, kiek tenka girdėti yra ganai nemažai.

Bendro pobūdžio pastabos

1. Šios rekomendacijos skirtos išskirtų saugomų teritorijų geros būklės palaikymui ir gerinimui bei jų atkūrimui. Tam Jūs rekomenduojate įvairias priemones, tame tarpe ir kai kurias miškininkystės priemones, kaip pvz. pavienių medžių kirtimą, vienokių ar kitokių aikščių sudarymą, atkūrimą ir kt. Kitaip tariant tai nėra rezervatai. Todėl man nesuprantamas kategoriškas nurodymas jokių būdu nekirsti sausų medžių ar šalinti negyvą medieną ir nepaliaujamai didinti jų kiekį teritorijoje. Aš suprantu, kad negyvos medienos turi būti, bet gal nurodyti apytikres ribas, kada jos jau pakanka.

Stambios negyvos medienos kritinis kiekis - apie 30 ktm./ha, jeigu jos yra daugiau šalinti nėra draudžiama (II buveinių kategorijai priskirtose buveinėse): **19 psl.:** „Negyva mediena. Visos priemonės turi būti planuojamos taip, kad baigus darbus medyje išliktų kuo didesnis stambios (skersmuo virš 20 cm) įvairaus susiskaidymo stadijų negyvos medienos kiekis, tačiau ne mažiau nei 30 m³/ha. Jei šio kiekio nėra, negyva mediena negali būti šalinama. Pavojingi sausuoliai ir stuobriai, esantys miško darbų vietose ar prie kelių, takelių gali būti nupjaunami ir paliekami jų natūralioje būklėje, tačiau tai neturi tapti įprastiniu negyvos medienos išsaugojimo būdu.“

Visuose buveinių miškuose galima kirsti sanitariniu požiūriu pavojingus medžius.

2. Kategoriškai nepritariu rekomenduoti tegul kol kas ir rekomenduojamus gaisrus. Tam nepritaria ir nepritars visi miškininkai ir manau jie nebus leidžiami jokiais teisės aktais. Nesuprantu tokių gaisrų tikslo, bent Lietuvos sąlygomis. Plačiajame pasaulyje gal jie kur nors ir taikomi. Todėl siūlau jų atsisakyti ir neerzinti visuomenės.

Tai nėra gaisrai, tai yra kontroliuojamas miško paklotės deginimas. Yra nykstančių rūšių, kurioms reikia gaisraviečių, be jų šių rūšių išsaugojimas neįmanomas. Apimtyms nebūtų didelės, gal keliasdešimt ha per metus. Tokių priemonių taikymą turėtų lemti ne miškininkų nusistatymas bet gamtinių rekomendacijos.

3. Terminų skyriuje ir visur tekste naudojamas terminas „ biologinės įvairovės palaikymo kirtimai“, tačiau beveik visur kategoriškai draudžiami ūkinio pobūdžio ugdomieji kirtimai. Šias sąvokas reikia aiškiai apibrėžti. Sąvoką - biologinės įvairovės kirtimai atskiri asmenys traktuoja gana įvairiai. Juk viena iš pagrindinių jaunuolynų ugdymo tikslų irgi siejasi su biologinės įvairovės palaikymu. Be abejo, skiriasi kertamų ir paliekamų medžių atrinkimo principai ir kt. Reikia išaiškinti ir sąvoką ūkinio pobūdžio ugdomieji kirtimai. Jeigu turite galvoje, kad ūkinio pobūdžio kirtimams priskiriami kirtimai, kada pagaminta mediena padengia kirtimo išlaidas, tai tas laikas yra apie 30 metų ir sutampa su einamaisiais kirtimais. Vykdamas ugdymo kirtimus ūkiniuose ir apsauginiuose miškuose tikslai be abejo skiriasi, bet tuos skirtumus pagrindiniai apsprendžia medžių atrinkimo kirtimams principas, kirtimo intensyvumas ir kt. Todėl būtų galima biologinės įvairovės kirtimus priskirti prie ugdymo kirtimų, rašant, kad vykdomi ugdymo kirtimai vadovaujantis biologinės įvairovės kirtimų principais.

PATIKSLINTA, PRAPLĖSTAS UGDOMŪJŲ KIRTIMŲ TAIKYMAS. Pagal miško kirtimų klasifikaciją ugdomieji kirtimai yra atskira miško kirtimų sistema ir ji klasifikuojama skirtingai nuo biologinės įvairovės palaikymo kirtimų, kurie priklauso specialiosios paskirties kirtimų sistemai. Geriau nepainioti žmonių suteikiant tas pačias sąvokas skirtingiems kirtimo būdams.

Ugdomieji kirtimai nėra draudžiami, čia mitas, kurį platina skaityti nemokantys kolegos. 4-16 lentelėse esanti informacija yra informacinio pobūdžio, bet ne draudžiančiojo. Perskaitykite įvado paskutinę pastraipą 6 psl.

Ūkinio pobūdžio ugdomieji kirtimai terminas pakeistas į Einamuosius kirtimus.

Rekomenduojamų ugdomųjų kirtimų vykdymo principai, kaip II gr. miškuose. Naujesnėje versijoje, kurią dabar jums siunčiu ugdomųjų kirtimų taikymas praplėstas, dabar jaunuolynų ugdymą ir retinimą galima taikyti visose miško buveinėse (anksčiau tik II buveinių kategorijai priskirtose).

Ugdomieji kirtimai yra apibrėžti miškų įstatyme („Ugdomasis miško kirtimas – miško kirtimas nebrandžiame medyne, siekiant išauginti tam tikros rūšinės sudėties ir geros kokybės produktyvų medyną.“) ir tai labai apriboja jo taikymą biologinės įvairovės būklės gerinimo tikslais.

4. Diskutuotina Terminų skyriuje pateiktas ūkinės veiklos apibrėžimas ar suvokimas, kur rašoma, kad ūkinės veiklos tikslas susijęs su produktyvių medynų išauginimu ar formavimu ir medienos ruoša siekiant ekonominės naudos. Tai atitiktų IV dalinai III grupės miškuose vykdomus ugdomuosius kirtimus. Aš manau, kad ūkinės veiklos samprata turi gilesnę prasmę, nei vien siekimas ekonominės naudos. Ar biologinės įvairovės palaikymo kirtimai, invazinių rūšių šalinimas, aikščių formavimas, medynų atkūrimas ir kt. tai jau ne ūkinė veikla. Tokio traktavimo miškininkai nesupras ir nepriims.

Patiksliname terminą į “Miškų ūkio veikla”, nes Miškų įstatyme yra apibrėžtas terminas “Kompleksinė miškų ūkio veikla”

Ūkinė veikla visada daroma su ekonominiu pagrindimu siekiant tam tikrų ūkinių (pelno, produkcijos) tikslų. „Kompleksinis miškų ūkis (Kairiūkštis, 2018) veikla apimanti miškų želdinimą, atkūrimą, priežiūrą, apsaugą, racionalų miškų išteklių naudojimą, prekybą mediena ir miško ištekliais“. Miškų įstatyme yra pridodama „... tačiau nepakenkiant gamtotvarkos priemonių miškuose įgyvendinimui“, kas reiškia, jog gamtotvarka nėra kompleksinio miškų ūkio sudedamoji dalis, pastaroji turi nekenkti gamtotvarkai. Gamtotvarkos tikslai yra nukreipti į gamtinių vertybių būklės gerinimą ir niekadus į ūkinius (pelno, produkcijos) tikslus. Gamtotvarka – tai suplanuota priemonių sistema, skirta išlaikyti esamą, pagerinti ar stabilizuoti ekosistemų ir jų komponentų būklę, atkurti arba net sukurti naujas ekosistemas siekiant išsaugoti biologinę įvairovę (de Groot, 1992; Groom et al., 2005; IUCN, UNEP, WWF, 1980; Meffe, Carroll, 1994).

Jei Lietuvos miškų tvarkymas būtų paremtas gamtai artimos miškininkystės principais tuomet miškų ūkio ir gamtotvarkinė veikla būtų artimesnės. Šiuo metu taikomi tvaraus ir subalansuoto miškų ūkio principai gali prieštarauti vieni kitiems pvz. Biologinės įvairovės išsaugojimo užtikrinimas bei miškų produktyvumo didinimas.

Tą patvirtina ir 4.5 skyrelyje išdėstytos mintys. Pagaliau 4.1 skyrelyje, kur kalbama apie natūralių miško buveinių tvarkymo skirstymą 3 pastraipoje „ Miškininkystės priemonės “ rašoma, kad iš miškininkystės priemonių gali būti taikoma tik sanitarinė miško apsauga, tuo tarpu 12 psl. pateiktame 1 pav. prie miškininkystės priemonių priskiriama: miško atkūrimas, ugdomieji kirtimai, apsauga nuo žvėrių daromos žalos ir kitos priemonės.

PATIKSLINTA: Šiuo metu iš dalies pakeista „Miško auginimo ir apsaugos priemonės. Šios priemonės, jei tai nepablogins buveinės būklės, gali būti planuojamos ir įgyvendinamos BAST lygmeniu tvarkomose buveinėse. Sklypo lygmeniu tvarkomose natūraliose miško buveinėse iš miškininkystės priemonių gali būti taikomi tik jaunesnių medynų ugdymo kirtimai (jaunuolynų ugdymas ir retinimo kirtimai) ir sanitarinė miško apsauga (vykdoma esant neišvengiamai būtinybei po konsultacijų su suinteresuotomis pusėmis).“

Manau, kad į šias pareikštas pastabas būtina atsižvelgti. Kitu atveju iš miškininkų visuomenės kritikos ir neigiamo vertinimo neišvengsime.

5. Išskyla klausimas kokiai miškų grupei reikėtų priskirti buveinių miškus. Kokia jūsų nuomonė, ar reikėtų ką nors keisti dabartinėje tvarkoje?

Natūralių miško buveinių medynus, pagal jų funkcijas ir veiklos reglamentavimą geriausiai būtų priskirti II miškų grupei. Galimi du variantai, buveines galima priskirti IIa miškų grupei arba sukurti naują IIc miškų grupę apie ką buvo kažkada diskutuojama. IIc miškų grupės sukūrimas padėtų išlaikyti šių medynų specifiką, kadangi Lietuvoje susidarys dideli natūralių miško buveinių plotai yra tikslinga papildyti dabar galiojančią klasifikaciją. Viena iš problemų, su kuria bus susiduriama yra tai, jog dabartinėse rekomendacijose yra numatyta dalies miško natūralių buveinių rotacija, o tai reiškia, jog miško sklypai bus įtraukiami ir pašalinami iš miško buveinių ir turėtų būti keičiama priklausomybė priskirtai miškų grupei. Greičiausiai, dabartinė miškų grupės keitimo tvarka yra pernelyg nelanksti tokiam miškų grupių keitimui. Galbūt,

išskyrus natūralias miško buveines į atskirą IIc grupę būtų galima koreguoti priskyrimo šiai miškų grupei tvarką, padarant ją labiau adaptyvia.

Pastabos dėl atskirų natūralių miško buveinių tipo tvarkymo rekomendacijų

5. Vakarų taiga

Visas Vakarų taigos miškų apibrėžimas ir klasifikacija paimta iš klasikinių taigos miškų. Kiek gi Lietuvoje yra miškų, kurie būtų priskiriami klasikiniam Vakarų taigos miškams? Šiems miškams priskirtos 8341 buveinės bendrame 5185 ha. plote. Šiais skaičiais netikiu, todėl būtina detalesnė informacija pagal rūšinę sudėtį, amžių ir kitus rodiklius.

Man taip pat yra žinoma akademiko Karazijos nuomonė, bet šis ginčas nėra šio dokumento objektas. Jis kvestionuoja ar gali būti vakarų taiga Lietuvoje, nes mes priskirti mišrių miškų zonai. Bet ar jis gali įvardinti bent vieną buveinės tipą, kuris yra būdingas tik mišrių miškų zonai. Šios zonos miškuose aptinkamos buveinės, kuriuos yra būdingos šiauriau ir piečiau esančioms buveinėms. Galiausiai ES sukurtame Natūralių buveinių interpretavimo vadove yra aiškiai parašyta, jog Vakarų taiga aptinkama hemiborealiniuose miškuose. Buveinių interpretavimas išeina už šių rekomendacijų ribų. Mes Vakarų taigą apibrėžiame, kaip tai interpretuojama EB svarbos natūralių buveinių inventorizacijos vadove.

Niekada nepritarsiu, kad Lietuvos sąlygomis prie pagrindinių veiksnių, gerinančių Taigos miškų buveinių kokybę, būtų siūlomi gaisrai (apie tai jau minėjau aukščiau).

Dėl kontroliuojamo deginimo mūsų nuomonė nesutaps, bet tai nieko blogo.

Visumoje Vakarų taigos miškams siūlomos priemonės nėra rimtai argumentuotos. Vaizdas toks, kad šios priemonės yra nurašytos nuo užsienio šalių literatūroje aprašytų. Susidaro vaizdas, kad autorius ar autoriai nėra pavaikščioję po Vakarų taigos miškams priskirtus medynus. Neįsivaizduoju, kad miškininkai perskaitę šį skyrelį sugebės suformuoti priemones gerinančias šios kategorijos buveinių kokybę. Reikėtų aprašyti kaip elgtis pušynuose, eglynuose ar kituose šiai kategorijai priskirtuose miškuose.

Prisiminkite, prašau, pirmąsias miško ugdymo, kirtimų ar želdinimo taisykles Lietuvoje. Jos buvo labai trumpos ir vėliau buvo labai daug kartų tobulinamos. Dar ir dabar „Miško kirtimo taisyklės“ nuo 2015m buvo koreguotos 8 kartus, tad į šias rekomendacijas reikia žiūrėti kaip į labai ilgo kelio pradžią. Kol nėra patirties buveinių tvarkyme, labai detaliam aprašyti neįmanoma, nes neišvengsime klaidų, kas kompromituos pačias taisykles, nes nėra dviejų vienodų situacijų ir sunorminti tvarkymą beveik neįmanoma, vietoj to reikia aprašyti gaires. Geriau šias taisykles tobulinti bendradarbiaujant su projektavimą vykdančiais asmenimis ir atliekant atliktų darbų vertinimus gamtoje. Galiausiai, dabartinė miškininkystė Lietuvoje eina vis mažesnio ūkinių priemonių reglamentavimo keliu, pasitikėdama specialistų kompetencija, manau, kad yra geriau apmokinti Natūralių miško buveinių pažinimo ir tvarkymo klausimais specialistus, kurie atliks projektavimo darbus, ir vėliau su jais benudarbauti sprendžiant išskylančius uždavinius bei įgytą patirtį perkeltiant į tobulinamas rekomendacijas.

6. Plačialapių ir mišrūs miškai

Šiam skyreliui suformuotos pastabos jau buvo išdėstytos skyrelyje „Bendro pobūdžio pastabos“. Pasikartosiu. Nesuprantu, kodėl stengiantis išsaugoti ir gerinti šias ir kitas saugomas teritorijas siūloma didinti negyvos medienos kiekį.

Pernelyg daug nykstančių rūšių yra priklausomos nuo negyvos medienos. Kitos išeities tiesiog nėra. Apie tai taip pat atsakyta šio dokumento bendrojoje dalyje. Ruošiant negyvą medieną dažniausiai gaunamas nuostolis, kodėl miškininkai turi patirti nuostolį?

Jau rašiau ir dėl termino – ūkinio pobūdžio ugdymo kirtimai. 5 lentelėje rašoma, kad prie blogiausių veiksnių priskiriami ūkinio pobūdžio ugdomieji kirtimai, o 27 psl. 7 pastraipoje rašoma, kad ugdymo kirtimais yra sudaromos palankios sąlygos natūraliai buveinei būdingoms medžių rūšims augti, šalinant pavienius minkštuosius lapuočius. Gal vietoje ūkinio pobūdžio ugdomųjų kirtimų naudoti terminą – einamieji kirtimai. Tada bus visiems aišku.

Pakeista į einamieji kirtimai

Visai nesuprantamas siūlymas veisti polajinius ažuolo želdinius.

Gal čia tiesiog želdiniai veisiami retmėse ir mikroaikštėse, pakeisti terminą? Jeigu ažuolai savaime neatsikuria, kaip juos kitaip atkurti? Taip pat reikia taikyti apsaugą nuo žvėrių.

7. Žolių turtingi eglynai

Skaitant tekstą krinta į akis tai, kad nepriklausomai nuo buveinės tipo rekomenduojamos beveik tos pačios priemonės. Nesuprantamas ir nelogiškas teiginys, kad eglynuose eglių pomiškis turi sudaryti ne daugiau kaip 30 – 40 % bendro pomiškio kiekio. Kas pagal autorių dar turėtų augti po eglynų danga. Juk drebulės, baltalksniai auga tik reljefo pažemėjimuose. Svarbiausias šių buveinių bruožas yra šiuose pažemėjimuose auganti augalija, tačiau kaip formuoti šiuos pažemėjimus nekalbama.

Žolių turtinguose eglynuose yra svarbi plačialapių lapuočių dalis. Eglės ir plačialapiai lapuočiai turi sudaryti tam tikrą balansą. Dėl to dirvožemis netampa labai rūgštus, nėra labai užpavėsinta ko pasėkoje atsiranda labai didelė žolinių augalų rūšių įvairovė. Įvairios unksminių lapuočių rūšys turi sudaryti ženklią pomiškio dalį. Tai nėra 10E medynas.

8. Spygliuočių miškai ant ozų

Ir vėl gaisrai. 11 psl. 41 skyrelyje rašoma, kad buveinės tvarkomos sklypo lygmeniu, o tokioms yra priskirti ir spygliuočių miškai ant ozų. Iš miškininkystės priemonių gali būti taikomos tik sanitarinės miško apsaugos priemonės, o 7 lentelėje prie priemonių gerinančių buveinės kokybę priskiriami ir ugdomieji kirtimai.

Ugdomieji kirtimai (jaunuolynų ugdymas ir retinimo kirtimai) pagal naują Miškininkystės priemonių redakciją leidžiami. Tai gan reti šviesūs miškai su saulės įšildomais šlaitais. Šlaituose aptinkama daug retų augalų, vabzdžių rūšių. Dėl to ugdomieji kirtimai, retinantys medyną ir leidžiantys saulės šviesai šildyti paklotę yra gerinanti priemonė. Būtinieji sanitariniai kirtimai leidžiami visur, nors jų taikymas 4-16 lent. laikomas neigiamu veiksniu.

9. Medžiais apaugusios ganyklos

Nesuprantu, kodėl šitoje buveinėje negalimi sanitariniai kirtimai. Visur ta pati dainelė – palikti negyvą medieną.

Ir visur tas pats atsakymas.

Kaip suprasti sakinį, kad siekiant pagerinti senosios kartos medžių augimo sąlygas, reikalinga pašalinti naujosios kartos medžius, stelbiančius sumedėjusią augmeniją.

Senosios kartos medžiai susiformavo augdami atviroje erdvėje, jiems būdinga plati laja ir juos nustelbia ir nužudo jaunesnė karta medžių įauganti į lają ir užpavėsinanti šakas. Dėl to reikia laikyti pusiau atvirą buveinę ir pašalinti naujos kartos medžių perteklių.

Visumoje kaip tvarkytis šios buveinės miškuose nelabai suprantu, kažkoks kratinys. Reikėtų diskutuoti.

Tai gan savotiška buveinė, dėl to ir tvarkymas yra savotiškas. Yra nemažai šių buveinių tvarkymo patirties, ji čia ir perkelta.

10. Pelkėti lapuočių miškai

Netinka, apie ką kalbėjome aukščiau, kad šios buveinės miškuose geriausias apsaugos režimas - ūkinės veiklos nevykdymas, tačiau rekomenduojamas aikščių formavimas. Tai kas čia per priemonė.

Aikščių formavimas yra rekomenduojamas II buveinių grupės miškuose, siekiant suformuoti įvairiaamžius medynus miško kraštovaizdyje, nes vienu metu pasenę medynai vienu metu ir iškris, o tai nėra gerai nes yra grėsmė buveinių tęstinumui. Dėl to šios iš pirmo žvilgsnio

11. Skroblynai

Tas pats dėl termino „ ūkinės veiklos nevykdymai“, nors atliekami įvairūs kirtimai. Nesuprantu, kodėl drebulė geresnė už beržą. 4. pastraipoje rekomenduojama, kad baltalksnių ir beržų turėtų būti ne mažiau kaip 1 dalis, o drebulių ne mažiau kaip 2. Dar kartą atkreipiu dėmesį, kad išaiškinti kuo skiriasi terminai „ ugdomieji kirtimai“ nuo „ ūkinio pobūdžio ugdomųjų kirtimų“, nes šioje buveinėje vieni leidžiami, o kiti draudžiami.

Veikla buveinėse turi gerinti buveinių būklę. Dėl to geros būklės buveinėse ūkinės veiklos vykdymas gali tik pabloginti bet nepagerins būklės.

Skirtumas tarp beržų, baltalksnių ir drebulių yra, nes drebulės turi didesnę vertę retoms rūšims. Visos šios rūšys toleruojamos, tiesiog esant pasirinkimo galimybei siekiama koreguoti proporcijas.

10 lentelėje esantys punktai yra informacinio bet ne draudžiančio ar leidžiančio pobūdžio.

Dėl ugdomųjų kirtimų kalbėjome, pakeista į “einamuosius kirtimus”.

12. Griovių ir šlaitų miškai

Pastabų nėra

13. Sausieji ažuolynai

Vėl tos pačios pastabos, gaisrai, ugdomieji kirtimai dviejų rūšių. Vienur rekomenduojama retinti, kitur ugdomieji kirtimai draudžiami.

14. Pelkiniai miškai

Negi šiose buveinėse apart bebrų veiklos, nėra jokių kitų priemonių gerinančių šių buveinių kokybę. Nelabai suprantu ką aukštapelkėse gali veikti bebrai.

O kas dar gali gerinti šių buveinių būklę?

>50 tūkst. ha tikrai atsiras keletas bebrų gyvenančių šiose buveinėse, čia ne tik aukštapelkės, bet ir apypelkio miškai.

15. Aliuviniai miškai

Esminių pastabų nėra. Kartojasi jau minėtos aukščiau.

16. Paupių guobynai

Pastabų nėra

17. Kerpiniai pušynai

Gaisrai! Čia su ugdomaisiais kirtimais jau iš viso susimaišei. Šioje buveinėje prie neutralių ūkinių priemonių jau priskiriami einamieji ir net atrankiniai kirtimai, tačiau neleidžiami ūkinio pobūdžio ugdomieji kirtimai !!!

16 lentelėje esantys punktai yra informacinio bet ne draudžiančio ar leidžiančio pobūdžio.

Natūraliai kerpiniai pušynai auga gan reti, dėl to šių medynų retinimas yra sveikintinas.

Nesuprantu dar vieno dalyko – visą negyvą medieną visose buveinėse rekomenduoji palikti ir didinti jos kiekį, o čia draudžiama palikti kirtimo atliekas. Jos gi supus, o jeigu priešgaisrinio požiūriu, tai gaisrus rekomenduoji.

Kerpiniuose pušnyuose puveningų atliekų didinimas paspartins šios buveinės sukcesiją į kitų tipų buveines, t.y. blogins jos būklę.

Šiose buveinėse vyksta lėtesnis nuokritų skaidymas, jos kaupiasi ir taip ilguoju laikotarpiu didina didesnių nevaldomų gaisrų tikimybę. Kerpiniuose pušnyuose vertingą negyvą medieną sudaro senose pušyse esančios stambios nudžiūvusios dalys, bei išvirtusios stambios pavienės pušys. Geros būklės buveinėse su daug negyvos medienos jokie deginimai nebūtų vykdomi.

Šio skyrelio rekomendacijose draudi vykdyti bet kokias ūkines priemones, o 16 lentelėje prie neutralių veiksmų priskiri einamuosius ir pagrindinius kirtimus. Gal ne visus tokius nesaryšius pastebėjau.

Optimalus kerpinių pušynų skalsumas yra 0,5 – 0,7. Sunku komentuoti, kurioje vietoje parašytą draudimą turite galvoje. Jeigu tai “geros būklės buveinės”, tai jų tvarkumas nėra tikslingas nes tvarkymo tikslas yra gerinti buveinių būklę. Geroje buveinėse nėra ką gerinti.

2 lentelėje rašoma, kad vidutinis kerpinių pušynų buveinių plotas 8,94 ha., tuo metu skyrelyje apie kerpinius pušynus, rekomendacijų dalyje rašoma, kad jei buveinių plotas yra 50-100 ha. rekomenduojama suformuoti mažas aikšteles, o kai didesnis nei 100 ha. – dideles. Abejoju ar visumoje yra atrasta šios kategorijos buveinių tokio didelio ploto.

Čia eina kalba apie skirtingus dalykus. 8,94 ha – vienos buveinės sklypo vidutinis plotas, o 50-100 ha – bendras plotas visame BAST.

Tai tokios yra padrikos pastabos. Kas bus neaišku, ar prieštarausi pareikštoms mintims – skambink, diskutuosime.

Ačiū Jums labai už pastabas.

A. Juodvalkis

Dr. A. Kasperavičiaus pastabos ir atsakymai į juos

Pastabos dėl darbo grupės (vadovas G. Brazaitis) parengtų metodinių rekomendacijų

EB svarbos natūralių miško buveinių tvarkymui (versija 2020-12-07)

/Valstybinės miškų tarnybos direktoriaus pavaduotojas A. Kasperavičius/

1. **Dėl rekomendacijų versijų.** Prieš pusmetį teko nagrinėti vieną iš pradinių EB svarbos natūralių miško buveinių (toliau – Buveinės) tipų tvarkymo rekomendacijų (toliau – Rekomendacijos) versijų, pateiktos pastabos, o dabartinė 2020-12-07 versija – gerokai atnaujinta. Nagrinėjant šį dokumentą sudėtinga suprasti, kodėl Rekomendacijų autoriai neatsižvelgė į kai kurias anksčiau teiktas pastabas – ar nesupratę pasiūlymų, ar tam turėdami svarius argumentus ir naujame dokumente palikdami pirmines nuostatas. Dėl to, atliekant naujų versijų analizę, tokių Rekomendacijų „vertintojams“ labai padėtų autorių bent trumpas atnaujinto dokumento pristatymas, aptariant, į kurias anksčiau teiktas pastabas buvo atsižvelgta, kas ir kaip patobulinta, papildyta, ar kurie pasiūlymai atmesti, nurodant tokio sprendimo motyvus (bent minimaliai). Tad neturint šių paaiškinimų, gali būti, kad bus pakartotinai pateiktos jau anksčiau teiktos pastabos, manant, kad Rekomendacijų autoriai pirmiau teiktas pastabas neapdairiai praleido.

Pirminis rekomendacijų variantas buvo darbinis dokumentas, kuris integruojant įvairius pasiūlymus labai pakito, dėl pateiktų pastabų ir diskusijų kokybiškai tapo daug brandesniu, todėl reikėtų žiūrėti į šį dokumentą, kaip naują, pakartojant buvusias pastabas, jei tokių liko. Šiuo metu grįžimas į prieš tai buvusią versiją ir detalizavimas pagal įdėtas pastangas nesukurtų adekvačios pridėtinės vertės.

2. **Dėl rekomendacijose naudojamų terminų apibrėžimo** (2-3 psl.).

Rekomendacijose naudojami terminai apibrėžiami, nurodant, kad jie taip suprantami „šiam dokumente“. Ateityje, jei šios Rekomendacijos taptų vienu iš daugelio šalyje miškininkystės praktikas reglamentuojančių dokumentų, toks sąvokų interpretavimas gali sukurti dvejopus apibrėžimus tam pačiam išsireiškimui, pvz. „*biologinės įvairovės palaikymo kirtimai*“, kuriuos taip pat apibrėžia Miško kirtimų taisyklės.

Termine „*biologinės įvairovės palaikymo kirtimai*“ naudojamų žodžių junginys suponuoja mintį, kad šie kirtimai skirti biologinei įvairovei palaikyti, tačiau šio termino paaiškinime tokia idėja nevystoma, o nurodoma, kad šie kirtimai skirti *saugomų rūšių sąlygų pagerinimui ir Buveinių geros apsaugos būklės palaikymui ir atkūrimui*. Galbūt tokiu atveju tikslinga naudoti kitą žodžių junginį, labiau atitinkanti termino paaiškinime nurodytų veiksmų turinį. Beje, biologinė įvairovė plačiąja prasme yra ne tik saugomos, bet ir bet kokios kitos augalų, gyvūnų, grybų ir pan. Rūšys.

Kiek įmanoma naudojame visuotinai priimtus, kituose teisės aktuose apibrėžtus terminus. Keletą terminų, kurie nebuvo apibrėžti kitur, pateikiame šiame dokumente.

Miškų įstatymas termino “biologinės įvairovės palaikymo kirtimai” neapibrėžia. Pagal Miško kirtimų taisykles, apibrėžimas nėra pateikiamas, yra pateikiama tik kam šie kirtimai yra skirti: „97. *Biologinės įvairovės palaikymo miško kirtimai skirti miškuose augančių uogienojų ir vaistinių augalų apšvietimo sąlygų reguliavimui, saugomų rūšių ir (arba) Europos bendrijos svarbos gyvūnų ir augalų rūšių ir jų buveinių sąlygų pagerinimui, Europos bendrijos svarbos buveinių atkūrimui arba joms būdingos miško struktūros palaikymui, medžiojamųjų gyvūnų mitybos sąlygų pagerinimui, vandens telkinių pakrančių apaugimo reguliavimui, pelkių, smėlynų ir kitų plotų saugojimui nuo apaugimo sumedėjusia augalija ir kitoms gamtotvarkos priemonėms, numatytoms gamtotvarkos, saugomų teritorijų tvarkymo, saugomų rūšių apsaugos, invazinių rūšių gausos reguliavimo veiksmų planuose, projektuose ar medžioklėtvarkos projektuose ir integruotoms į vidinės miškotvarkos projektus.*“ Rengiamose rekomendacijose šio termino reikšmė atitinka taisyklėse suformuotą sampratą, susiaurinant pagal šioms rekomendacijoms keliamus tikslus. Juk neturime kalbėti čia apie „uogienojus ir vaisinius augalus“, ar ne?

Dėl biologinės įvairovės – svarbiausia rūpintis retųjų ir nykstančių rūšių būkle. Atliekant planuojamus biologinės įvairovės kirtimus, įprastinių rūšių būklė BAST nepablogės.

Dėl kito žodžių junginio naudojimo - esame dažnai kritikuojami, jog kuriame naujus terminus. Manome, jog naudojamo termino reikšmė atitinka miško kirtimų taisyklėse suformuluotą.

Arba „*ekstensyvi miško ūkinė veikla*“ – bendrai suprantama kaip ūkininkavimo forma, taikant „mažas investicijas produkcijos vienetai gauti“, kaip pavyzdžiu galima pateikti Rusijos Sibiro miškus, kur visiškai nieko neinvestuojant į miško auginimą, nuimamas visas užaugęs medienos derlius (plynu kirtimu), o biržė paliekama savaime atsikurti (t.y. ekstensyviai ūkininkaujama). Galbūt Rekomendacijų autoriai mintyje turi „neintensyvų miško naudojimą“?

Šio termino apibrėžimo mums nepavyko rasti nė viename teisės akte, nei L.A. Kairiūkščio „Aiškinamajame miškininkystės terminų žodyne“.

Pakeista į “Mažo intensyvumo miško ūkinė veikla”.

Arba „*miško ūkinė veikla*“ – bendrai suprantama, kaip bet kokia miškininkystės srities ūkinė veikla, tačiau šiame dokumente jos sąvoka „susiaurinama“ iki veiklos, susijusios su produktyvių medynų išauginimu ir/ar formavimu ir medienos ruošą siekiant ekonominės naudos.

Terminą pakoregavome į “Miškų ūkio veikla”. Pagal A. Kairiūkščio „Aiškinamąjį miškininkystės terminų žodyną“ „Kompleksinė miškų ūkio veikla – veikla apimanti miškų želdinimą, atkūrimą, priežiūrą, apsaugą, racionalų miškų išteklių naudojimą, prekybą mediena ir miško ištekliais“.

Taip pat neaišku ir kodėl šie kirtimai orientuojami į *Buveinių apsaugos būklės* gerinimą (palaikymą, atkūrimą), bet ne tiesiog į *Buveinių būklės* gerinimą. Juk „*apsauga*“, tai tik vertybių (iš)saugojimui skirtų priemonių/veiksmų visuma. Beje ir vėliau tekste naudojami teiginiai „*buveinių būklė*“, „*buveinių apsaugos būklė*“, tarsi sinonimai, tačiau, mano nuomone,

taip neturėtų būti. Pvz., „*buveinių tvarkymo tikslas - išsaugoti <...> miško buveinių plotą ir/ar atkurti gerą jų apsaugos būklę*“ (7 psl.) – juk konkrečiais Buveinių tvarkymo veiksmais mes geriname *Buveinės būklę*, bet ne *jų apsaugos būklę* (kurių pastaroji apima ir teisinį reglamentavimą, kontroliuojančių institucijų veiksmus, ir pan.).

Pastaba gera, abu terminai reikalingi ir naudojami rekomendacijose. Terminų naudojimas peržiūrėtas, ten kur kalbama apie konkrečią buveinę “buveinių apsaugos būklė” pakeista į “buveinių būklė”

Vienu iš „*biologinės įvairovės palaikymo kirtimų*“ potipių nustatomi ir „*kraštovaizdžio natūralios dinamikos palaikymo kirtimai*“. Dokumente nepaaiškinama, kaip *kraštovaizdžio natūralios dinamikos palaikymo kirtimai* siejasi su biologinės įvairovės palaikymo idėja (galbūt turima omenyje įvairovė kraštovaizdžio lygmeniu?). Beje lieka neaiški ir „*kraštovaizdžio natūralios dinamikos*“ sąvoka. „*Natūrali*“, esant kokioms aplinkybėms (?) – kai Žemėje dar nebuvo žmogaus, kai žmogaus vaidmuo gamtai buvo nežymus, ar industrializuotoje aplinkoje, taip pat, kas laikytina „*natūralia dinamika*“.

Biologinę įvairovę sudaro alfa, beta ir gama biologinės įvairovės lygmenys, taip kad kraštovaizdžio lygmuo yra vienas iš jų. Miško ekosistemų biologinė įvairovė (vertinant rūšių įvairovę) yra prisitaikiusi prie įvairių trikdyto veiksnių, kurie sukuria natūralią miško ekosistemų dinamiką, taip sukurdamas tinkamas nišas daugeliui rūšių. Kraštovaizdžio natūralios dinamikos palaikymas, t.y. natūralių medynų raidos procesų imitavimas įgyvendinant miškų ūkio priemones yra ekologinės miškininkystės (terminas iš L.A. Kairiūkščio žinyno) pagrindas. Vienas iš ekologinės miškininkystės fundamentaliųjų teiginių yra, tai, jog jeigu mes ūkinės veiklos metu imituosime natūralius veiksnius (pvz. kirsdami plynas kirtavietes imituosime natūraliai pažeistus plotus) išvengsime daugybės problemų su rūšių išnykimu, nes rūšys yra prisitaikę prie tokios dinamikos ir joms tinkamos gyventi sąlygos galbūt atsiranda ir išnyksta vertinant sklypo lygmeniu, bet vertinant kraštovaizdžio lygmeniu tokių tinkamų buveinių visą laiką išlieka pakankamai dideli plotai. Šiuo metu Miškininkystės magistrantūroje yra dėstomas kursas „Miško ekosistemų dinaminis tvarumas“, kuriame aptariami miško natūralios dinamikos klausimai. Nėra siekiama aklaipilnai imituoti natūralią kraštovaizdžio dinamiką, yra perimti principai, prie kurių rūšys ir buveinės prisitaikę.

Natūrali miško dinamika suprantama taip, kaip tai yra aprašyta:

Kuuluvainen, T. & Aakala, T. 2011. Natural forest dynamics in boreal Fennoscandia: a review and classification. Silva Fennica 45(5): 823–841.

Kuuluvainen, T. Conceptual models of forest dynamics in environmental education and management: keep it as simple as possible, but no simpler. For. Ecosyst. 3, 18 (2016). <https://doi.org/10.1186/s40663-016-0075-6>

Termino „*Buveinių apsaugai svarbi teritorija (BAST)*“ apibrėžime nurodomas šių teritorijų įteisinimo pagrindas, taikytinos apsaugos priemonės, tačiau nepaaiškinama kas tai per teritorija

savo savybėmis, turiniu ir pan. Juk tam, kad juridškai įteisinti BAST, prieš tai reikalinga jas identifikuoti, žinant šioms teritorijoms būdingus požymius, savybes, kriterijus ir pan.

BAST steigimą reguliuoja kiti teisės aktai. Šiame dokumente perkėlėme apibrėžimą iš Saugomų teritorijų įstatymo. Rekomendacijos jau negali pakeisti BAST steigimo reguliavimo.

Esama sąvoka papildyta apibrėžimu iš saugomų teritorijų įstatymo „Tai saugoma teritorija, skirta apsaugoti ar atkurti Europos Bendrijos svarbos natūralių buveinių tipus, saugomų gyvūnų ir augalų rūšių buveines dėl jų svarbos gyvūnų ir augalų rūšių išsaugojimui.“

Terminas „*gamtotvarkos priemonės*“ tai pat susietas – t.y. apima „*kitas priemones numatytas miškotvarkos projektuose*“. Kokios tos priemonės, negi visos, nurodytos miškotvarkos projektuose?

Pakoreguota detalizuojant („...šioms tikslams pasiekti reikalingas...“)

Taip pat, kokie miškotvarkos projektai čia turimi omenyje – vidinės miškotvarkos projektai, miškų tvarkymo schemas, ar abu kartu?

Galbūt galėtum patarti? Šiaip jau tai apima visus dokumentus, nes yra parašyta „ar kituose saugomų teritorijų planavimo dokumentuose“, kas reiškia, jog priemonės yra „gamtotvarkos priemonės“, jeigu jos suprojektuotos „bet kokiuose saugomų teritorijų planavimo dokumentuose“, dėl to nėra tikslo dar labiau detalizuoti.

Terminas „*geros būklės natūrali buveinė*“ apibrėžiamas su sąlyga, kad geros būklės natūrali buveinė turi būti *neveikiama veiksmų, galinčių pabloginti (jos) būklę*. Tokia būseną galima daugiau teoriniais atvejais, nes sunkiai įsivaizduojama situacija, kad natūralūs gamtiniai objektai nebūtų kažkaip veikiami veiksmų, galinčių pabloginti jos būklę, o ir Rekomendacijų autoriai pripažįsta, kad netgi natūraliai vykstanti ekosistemos sukcesija, jau kelia grėsmę susiformavusiai Buveinei išlikti. Ar tikrai, visus natūraliai buveinei būdingus požymius turinti ekosistema, kurioje, išsisėjo ir greitu metu pomiškyje sudygs tam tikrai Buveinei nebūdingos eglutės, jau turėtų būti vertinama, kaip NE *geros būklės natūrali buveinė*, nes praktiškai atsirado veiksnys, *galintis pabloginti jos būklę*?

Šiuo metu rengiami buveinių būklės kriterijai, kur bus detalčiau apibrėžta buveinių būklė. Kai jie bus pateikti ir patvirtinti, tada galėsime patikslinti.

- 3. Dėl Rekomendacijų tikslų (5 psl.).** Rekomendacijose nurodytas tikslas labai lakoniškas – „pateikti siūlymus natūralių miško buveinių tvarkymui ir naudojimui BAST teritorijose“. Bet tvarkymas – tvarkymui nelygu. Ar rekomenduojamu tvarkymu bus siekiama gerinti buveinės būklę, užtikrinti Buveinės funkcijų tęstinumą, plėsti Buveinės teikiamų ekosisteminių paslaugų spektrą ir pan.? Tai būtų vertingiau, nei šiame dokumente aptarinėti BAST steigimo proceso aktualijas ir, kiek šiam procesui užsibaigus, prioritetinių ir neprioritetinių buveinių jis apims.

Pakoreguotas įvado pirmų pastraipų minčių dėstymas taip sustiprinant rekomendacijų tikslų išdėstymą.

Neaišku, kodėl šios Rekomendacijos negalėtų būti taikomos už BAST ribų esančioms Buveinėms tvarkyti ir prižiūrėti, jei tarkim tokioms Buveinėms yra tinkamos sklypo lygmens priemonės.

Nemaža dalis rekomendacijų tiktų taikyti ir už BAST ribų, tačiau dabar didžiausias galvos skausmas yra užtikrinti natūralių buveinių būklę BAST. Tam šios teritorijos yra steigiamos. Už BAST ribų esančių buveinių apsauga neįteisinta ir kol kas jų apsaugai politinės valios nėra ir greičiausiai nebus.

4. **Dėl vieningo visoje BAST aprėptyje esančių Buveinių tvarkymo** (5 psl.). Rekomendacijose teigiama, kad „... yra būtinas vieningas visą BAST teritoriją apimantis natūralių miško buveinių tvarkymo planavimas ir atlikimas“. Tai sunkiai įsivaizduojamas uždavinys ne „planinio ūkio“ sąlygomis, ypač turint omenyje, kad BAST apima skirtingos nuosavybės formos miškus. Ar toks siekis praktiškai įmanomas ir kaip tai realizuoti, dokumente nesvarstoma, tad, įgyvendinant rekomenduojamas priemones praktikoje, gali kilti rimtų sunkumų.

Sukurtas naujas poskyris „4.7 Apsaugos organizavimas skirtingos nuosavybės miškuose“, kuriame tai yra aptarta. Šios problemos užprogramuojamos steigiant BAST miško masyvuose ir nekreipiant dėmesį į nuosavybės formą. Yra svarbu nurodyto prioriteto tvarka išskirti II buveinių kategorijos sklypo lygmeniu tvarkomas vertingiausias buveines, kurių apsauga bus daug intensyvesnė nei BAST lygmeniu tvarkomų buveinių. Tikėtina, jog jų didžioji dalis bus valstybiniuose miškuose dėl geresnės buveinių apsaugos“.

5. **Dėl ūkinės veiklos nevykdymo** (5 psl.). Rekomendacijose teigiama, kad „... miško buveinių geriausia apsaugos priemonė – ūkinės veiklos nevykdymas“. Tai viena kertinių šio dokumento išvadų, bet ją vertinant reiktų žinoti, ar Rekomendacijų autoriams ji kyla remiantis vidiniu įsitikinimu (pajautimu), ar mokslškai pagrįstais vertinimais. Jei pastarasis variantas – dokumente reiktų pateikti nuorodas į atitinkamus mokslinius darbus ir tai detalizuoti naudotos literatūros sąrašė.

Tvarkymo priemonių tikslas natūraliose miško buveinėse yra šių buveinių būklės gerinimas. Jeigu buveinių būklė yra gera, tai jų būklė negali būti dar labiau pagerinta, dėl to logiška, kad kažkokių priemonių projektuoti nėra tikslo.

Atlikus tyrimus Lietuvoje steigiamuose BAST 2020m., buvo vertinama buveinių struktūra, atlikti kirtimai bei buveinių būklė. Nustatyta, jog įvairaus senumo kirtimų vykdymas yra tiesiogiai neigiamai susijęs su blogesne buveinių būkle.

6. **Dėl Rekomendacijose teikiamų dydžių pagrįstumo** (9, 15-19 psl.). Pvz., „Antrajai natūralių miškų buveinių kategorijai priskirtos miškų buveinės, kai konkretaus miško buveinės tipo plotas BAST yra mažesnis nei 50 ha. Kai šis plotas BAST yra didesnis nei 50 ha, sklypo

lygmeniu tvarkomoms teritorijoms priskiriama ne mažiau nei 30 proc. konkretus miško buveinės tipo plotas“, „BAST lygmeniu tvarkomoms teritorijoms priskiriama ne daugiau nei 70 proc. BAST esančio miško buveinės tipo plotas“ (9 psl.)

„miško buveinės pagal jų plotą BAST skirstomos į 3 kategorijas: ... iki 50 ha, ... 50-100 ha, ... daugiau nei 100 ha“ (17 psl.),

Taikytinos priemonės natūraliose teritorijose planuojamos priklausomai nuo šių buveinių santykinės gausos BAST teritorijoje. Juk akivaizdu, kad jeigu kažkurio tipo natūrali miško buveinė yra reta tai su ja reikia elgtis atsargiau nei ten, kur ji yra įprasta. Reikalinga tam tikra kritinė masė buveinių, kuri garantuotų tinkamas sąlygas retoms ir nykstančioms rūšims užtikrinančias jų egzistavimą miško kraštovaizdyje. Be to, jeigu buveinių yra daugiau tai egzistuoja daug didesnė tikimybė, jog einant laikui atsiras naujų šio tipo buveinių BAST, nes tai nėra retas buveinių tipas ir bus galima laisviau taikyti dinامينius buveinių kaitos modelius. Dėl to buvo nutarta, kad jeigu tam tikro tipo II buveinių kategorijai priskirtų natūralių miško buveinių visoje BAST teritorijoje yra mažiau nei 50 ha, tokia buveinė yra laikoma reta ir joje tvarkymo priemonės taikomos konservatyviai. Galima diskutuoti ar tai turi būti ha ar tai %, bet buvo nutarta pasirinkti paprastesnį vienodą sprendimo variantą visoms buveinėms.

Jeigu tam tikro tipo buveinių yra daugiau nei 50 ha BAST, šios buveinės nėra retas fenomenas saugomoje teritorijoje, dėl to siekiant optimizuoti konservatyviau saugomų buveinių dalį buvo nutarta, jog būtina apsaugoti buveines, kurios yra vertingiausios, yra išskirtinių biologinių vertybių (žr. 3.2 skyrių). Buvo atlikta analizė ir nustatyta, jog Lietuvos mastu II buveinių kategorijos miškuose vidutiniškai atitinkančių 1-3 prioriteto kriterijus (žr. 3.2 skyrių) buveinių vidutiniškai yra 22,1% (plačialapiuose ir mišriuose miškuose -45%). Atlikus skaičiavimus kiekvienam buveinių tipui apskaičiuota skirtinga buveinių proporcija, tačiau manome, jog nėra tikslinga atlikti kiekvienam BAST atskirus skaičiavimus pagal pasirinktus kriterijus, nes tai labai komplikuočių rekomendacijų taikymą, bet pridėtinės vertės nesukurtų.

Apskaičiuota, jog taikant 30-70 procentų taisyklę griežtesnei apsaugai būtų skirta apie 84 tūkst. ha ir tai yra daug mažiau nei ES minimas 10% griežtos apsaugos ar FSC reikalaujamas analogiškas reprezentatyvių teritorijų plotas. Įvertinus tai kas pasakyta aukščiau, turbūt būtų galima diskutuoti kas yra geriau ar 30-70 ar 50-50.

Galiausiai, remiantis moksliniais tyrimais (Andren, 1994) reikia atsiminti, jog rūšis pradeda nykti, jeigu tinkamų gyventi buveinių miško kraštovaizdyje tampa mažiau nei 30 proc. ir pasmerkta išnykti, jeigu tinkamų gyventi buveinių tampa mažiau nei 10 proc. Taigi 30 proc. nuo buveinių yra minimalus, tačiau ne optimalus variantas siekiant išsaugoti retas ir nykstančias rūšis.

„per vieną kartą leidžiama iškirsti ne daugiau nei 10 proc. natūralios buveinės tūrio“ (15 psl.), „kirtimais leidžiama apimti ne didesnę nei 10 proc. miško buveinės ar vientisos jų grupės plotą“ (16 psl.).

„jaunesniems ir pagrindinių kirtimų amžių pasiekusiems medynams kirtimo norma (pagal 70 proc. metinio einamojo medynų prieaugį) apskaičiuojama ir taikoma atskirai“ (17 psl.), „... kirtimai BAST pagal iškertamą tūrį nesudarytų daugiau nei 70 proc.“ (18 psl.),

Tai yra priemonės, kurios užtikrina natūralių miško buveinių tęstinumą BAST. Jeigu neliktų šių apribojimų neišvengiamai mažėtų jų plotas ir būklė ir nebūtų galima užtikrinti saugomos teritorijos apsaugos tikslų. Atlikus prieaugio skaičiavimus pagal NMI duomenis, buvo atsisakyta vadovautis 70 proc. prieaugio norma planuojant kirtimų apimtis, nes tai neužtikrina buveinių tvarumo.

„medyne išliktų kuo didesnis stambios (skersmuo virš 20 cm) ... negyvos medienos kiekis, tačiau ne mažiau nei 30 m³/ha“ (19 psl.) ir t.t.

Daug informacijos apie tai yra Ž. Preikšos disertacijoje. Tai pradžia, yra begalė kitų šaltinių.

Ar siūlomi dydžiai turi mokslinį/teisinį ar kt. pagrindimą, ar tai tik autorių nuomonė, kad taikant pasirinktus dydžius, greičiausiai turėtų būti pasiekti norimi tikslai? Jeigu tam yra pagrindas, turėtų būti nurodyti informacijos šaltiniai, nes jie suteiktų pasitikėjimą autorių siūlomais dydžiais.

Nė viena iš šių nuostatų neprieštarauja LR įstatyminiams aktams. Rekomendacijose paprastai nėra nurodomi literatūros šaltiniai, nei atliekama literatūros analizė. Jeigu Jums atrodo, kad šių klausimų sprendimas metodologiškai nėra tinkamas, geriausiai būtų, jog pasiūlytumėte metodologijas, kaip Jūsų išvardintas reikšmes apskaičiuoti / įvertinti.

7. Dėl rekomenduojamų priemonių ar kitų pasiūlymų pagrindimo. Miško buveinėms tvarkyti siūloma taikyti įvairius sprendimus (pvz., palikti negyvą medieną, deginti miško paklotę, šalinti egles ar traką, ekstensyviai ganyti, priemonės vykdyti tik kas 5 ar 10 m. ir t.t.), tačiau nepateikiamos nuorodos į siūlomas priemones ir jų priimtinumą Lietuvos miškų sąlygomis aprobuojančius dokumentus. Tokių dokumentų nėra nurodyta ir pridėtame Literatūros sąrašė.

O kas yra tie “aprobuojantys dokumentai”? ir tie aprobuojantys dokumentai, ar jie remiasi kitais aprobuojančiais dokumentais ar tiesiog kažkuo kas nėra aprobuota? Ir kokia tos aprobacijos oficiali procedūra?

Šios priemonės remiasi mūsų regione taikomomis ir pasitvirtinusiomis praktikomis (palikti negyvą medieną, deginti miško paklotę, šalinti egles ar traką, ekstensyviai ganyti), dalis jų yra lygiavertės ar švelnesnės taikomos Lietuvoje (Kirtimo taisyklės: kirtimų vykdymo dažnumas II gr. miškuose – ne dažniau nei 10m.), bet tik labai nedaugelis iš jų prieštarauja dabartiniams teisės aktams, bet tai yra aptarta rengiamų rekomendacijų 1 priede, ką daryti kol egzistuoja teisinis prieštaravimas.

Siūlomas kelias nėra naujas, turime perimti adaptyvaus tvarkymo būdus, kaip tai aprašyta naujai sukurtame 18 skyriuje.

Miškininkystės priemonių aprašyme (11 psl.) nurodoma, kad „Sklypo lygmeniu tvarkomose natūraliose miško buveinėse iš miškininkystės priemonių gali būti taikoma tik sanitarinė miško apsauga esant neišvengiamai būtinybei“ – kur tokį principą pagrindžiantys moksliniai darbai ar kiti dokumentai? Reiktų nurodyti šaltinį, patvirtinantį tokio teiginio tinkamumą šalies miškams.

Reaguojant į pastabas tekstas šiuo metu šiek tiek pakeistas apimant daugiau miškininkystės priemonių.

Priežastys, kodėl taip rekomenduojama daryti yra aprašytos 6 punkte. Sklypo lygmeniu tvarkomos buveinės yra retos ir/arba labiausiai vertingos, jose platesnio rato priemonių taikymas neišvengiamai lems jų būklės pablogėjimą.

Alternatyva – visiškai ūkinių priemonių nevykdymas, kaip tą daro daug ES valstybių. Tam būtų ir tarptautinis pagrindimas, ir tarptautinis aprobavimas. Dar galima daryti poveikio aplinkai vertinimą kiekvienam projektui BAST ir vertinti kaip tai planuojama ūkinė veikla paveiks saugomas rūšis ir buveines.

8. **Dėl Rekomendacijose teikiamų nuorodų konkretumo.** Rekomendacijų autoriai galbūt žino tam tikrų savo formuluojamų teiginių (ar nuostatų) tikrumą, tačiau jas turi dėstyti taip, kad ir kitiems Rekomendacijų „naudotojams“ kiltų kuo mažiau klausimų ir būtų galima nesunkiai patikrinti tokių teiginių tikrumą, pvz., „... esant poreikiui stabdyti jų sukcesiją į kitas natūralias buveines taip kaip to reikalauja Buveinių direktyva“ (7 psl.). Kuris Buveinių direktyvos punktas(-ai), straipsnis ar pan. to reikalauja?

Papildyta „...reikalauja Buveinių direktyva ir ją išaiškinantys ES dokumentai“, nes tai konkrečiai parašyta ES techninėje ataskaitoje 2015-088 „Tinklas „Natura 2000“ ir miškai“

Direktyvoje nurodoma, jog būtina išlaikyti gera apsaugos būklę, t.y. Buveinės plotas neturi mažėti, struktūra ir funkcijos bei būdingos rūšys turi būti išlaikytos. Vykstant sukcesijai šie požymiai nyksta, todėl prarandama buveinė - vienintelė priemonė stabdyti sukcesiją. *“6 straipsnis. 2. Valstybės narės imasi reikiamų priemonių, siekdamas specialiose saugomose teritorijose išvengti natūralių buveinių ir rūšių buveinių blogėjimo, o taip pat rūšių, kurių apsaugai buvo įsteigtos specialios saugomos teritorijos, trikdyimo, jei toks trikdyimas galėtų būti reikšmingas šios direktyvos tikslų atžvilgiu.”*

ES techninėje ataskaitoje nurodoma labai konkrečiai *“Reikalavimas, kad valstybės narės imtųsi atitinkamų priemonių, taip pat yra ne tik susijęs su žmogaus veikla, bet ir apima tam tikrus natūralius pokyčius, dėl kurių gali pablogėti teritorijoje esančių rūšių ir buveinių apsaugos būklė. Pavyzdžiui, kalbant apie natūralią kaitą pusiau natūraliose buveinėse, reikėtų imtis priemonių šiam procesui sustabdyti, jei jis gali neigiamai paveikti rūšis arba buveinių tipus, kurioms apsaugoti atitinkama teritorija yra paskelbta specialia saugoma teritorija (Teisingumo Teismo sprendimas C-06/0458). Ši nuostata netaikoma, jei, vykdant aktyvius tvarkymo veiksmus, proceso paveikti neįmanoma (pvz., jei būklė blogėja dėl klimato kaitos)”* (59 psl.).

https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/Final%20Guide%20N2000%20%20Forests%20Part%20I-II-Annexes_Lt.pdf

9. **Dėl suinteresuotų šalių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese** (10, 11 psl.). Rekomendacijose teigiama, kad „iš atrinktų <...> buveinių sąrašo buveinės gali būti šalinamos tik išimtiniais atvejais: <...> kai yra bendras suinteresuotų šalių sutarimas“ (10 psl.). Kokios suinteresuotos šalys čia turimos omenyje (kurios turės susitarti)? Apskritai, ar tokie Buveinių sąrašų sudarymo ir panašūs klausimai yra šių Rekomendacijų, kuriomis siekiama reglamentuoti Buveinių tvarkymą/ naudojimą, bet ne tam tikrus teisinius Buveinių vieno ar kito statusų įgijimo pagrindus, objektas? Mano manymu – ne.

Viena iš fundamentinių BAST apsaugos ilgalaikio palaikymo ir buveinių apsaugos sąlygų yra tai, kad buveinės priskirtos griežtesnės apsaugos (sklypo lygiu tvarkomoms) ir mažiau griežtos apsaugos (kraštovaizdžio lygmeniu tvarkomoms) negali būti keičiamos, tam turi būti rimtos priešastys, susijusios su buveinės būklės/vertės pokyčiais. Būtina išlaikyti apsaugos statuso tęstinumą. Be to, šios nuostatos neįdiegus gali būti daug piktnaudžiavimo. II buveinių kategorijos buveinėse sklypo lygmeniu tvarkoms buveinėms išskirti yra nustatytas prioritetas (žr. 3.2 sk.).

Rekomendacijose taip pat teigiama, kad „iš miškininkystės priemonių gali būti taikoma tik sanitarinė miško apsauga esant neišvengiamai būtinybei po konsultacijų su suinteresuotomis pusėmis“ (11 psl.). Kokios suinteresuotos pusės čia turimos omenyje, su kuriomis reikia konsultuotis (?), ar kažkurį laiką užtruksiantis konsultavimasis su suinteresuotomis pusėmis nekelia rizikos neišvengiamai būtinų sanitarinės miško apsaugos priemonių savalaikiam atlikimui, kurios vėliau gali tapti jau neefektyvios (?), kiek tokios konsultacijos, esant nesutarimams tarp suinteresuotų pusių, yra teisiškai įpareigojančios valdytoją daryti vienus ar kitus sprendimus dėl miško apsaugos priemonių taikymo (?).

Naudojama tarptautinė suinteresuotų pusių samprata, kuri taip pat naudojama ES techninėje ataskaitoje 2015-088 „Tinklas „Natura 2000“ ir miškai“ (https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/Final%20Guide%20N2000%20%20Forests%20Part%20I-II-Annexes_Lt.pdf) ir taip pat puikiai apibūdinta nacionaliniame FSC standarte (*Suinteresuotoji šalis - bet kuris asmuo, asmenų grupė ar subjektas, kuris yra ar gali būti susijęs su miško valdymo vienetu**). Toliau pateikiami suinteresuotų šalių pavyzdžiai: • aplinkos apsaugos organizacijos, pavyzdžiui, aplinkos apsaugos nevyriausybinės organizacijos; • darbo (teisių) organizacijos, pavyzdžiui, profesinės sąjungos; • žmogaus teisių organizacijos, pavyzdžiui, socialinės nevyriausybinės organizacijos; • vietos plėtros projektai; • savivalda; • regionuose veikiančios vyriausybės departamentai; • FSC atstovybės; • ekspertai konkrečioms klausimais, pvz., ypatingoms vertybėms* (šaltinis: FSC-STD-01-001 V5-0)). Kadangi daugiau nei pusę Lietuvos miškų yra sertifikuoti pagal šį standartą tai jie puikiai žino kas tai yra ir kaip reikia elgtis. Ši nuostata yra pažangi ir aprobuota viešu FSC nacionalinio standarto kūrimo ir svarstymo metu Lietuvoje. Suinteresuotų šalių sąvoka yra plačiai naudojama demokratinėse šalyse ir pas mus kažkodėl vis dar neįprasta.

Rekomendacijos iš esmės teisiškai nieko neįpareigoja.

10. **Dėl gamtotvarkos priemonių sudėties** (11 psl.). Aprašytas gamtotvarkos priemonių sąrašas skurdus – nurodyta tik viena priemonė – biologinės įvairovės palaikymo kirtimai (diskutuotina, ar šie kirtimai yra gamtotvarkos, bet ne miškininkystės priemonė). Nors kaip galima suprasti iš vėliau sekančio 1 pav., šių priemonių yra daug daugiau. Manau, kad jos bent trumpai turėtų būti aptartos gamtotvarkos priemonių aprašyme 11 psl.

Tekstas pataisytas, kad būtų galima geriau suprasti kas sudaro gamtotvarkos priemones.

Biologinės įvairovės kirtimai yra kirtimų būdas, kurį sudaro įvairūs kirtimų metodai. Miškininkystės priemonės, pagal žodyną tai „visi miškų aspektai.. ... siekiant išauginti ir racionaliai naudoti žmogaus ir ūkio poreikius tenkinančius miškus“. Gamtos poreikius tenkinančius miškus formuoja gamtotvarkos priemonės. Šias priemones geriau pagal jų tikslą atskirti, nes neišvengsime maišaties. Visos gamtotvarkos priemonės aprašytos 4.3 sk.

Koreguotas 1 pav. siekiant geriau atskleisti rekomenduojamų priemonių visumą ir ryšius. “Miškininkystės priemonės” pakeista į konkretesnę bet griezdiškesnę “Miško auginimo ir apsaugos priemonės”

Dažniausiai blogos būklės Buveinėms siūlomos „šabloninės“ gamtotvarkos priemonės (24 psl. ir t.t.) – invazinių rūšių naikinimas, kontroliuojamas paklotės deginimas, tinkamo medyno skalsumo / struktūros palaikymas, sukcesijos stabdymas ir pan., net nesigilinant į blogos Buveinių būklės susidarymo priežastis. Galbūt pirmas rekomenduotinas veiksmas galėtų būti – atpažinti blogą Buveinės būklę sukėlusius veiksnius, o vėliau siūlyti atitinkamas priemones situacijai taisyti/gerinti;

Buveinių būklė yra įvertinta gamtosaugos ekspertų (ekspertinių būdų), nurodomos ir kylančios grėsmė pagal ES patvirtintą klasifikatorių. Buveinių vertinimo metu yra nurodomos grėsmės, apibrėžiami neigiamai buveinę įtakojantys veiksniai ir gali būti numatomos jos būklės gerinimo priemonės, tad iš esmės tai ir vyksta ir yra aprašyta buveinių inventorizavimo metodikoje. Dėl buveinės būklės šiuo metu rengiami detalūs kriterijai. Dažniausiai, jeigu ne beveik visada, šios priemonės ir yra skirtos pašalinti neigiamų veiksnių sukeltus padarinius. Gamtotvarkos priemonių sąrašas nėra baigtinis, kitos priemonės bus aprašytos iškilus reikalui jas naudoti. Geriau pradėti su mažesniu sąrašu ir jį esant objektyviam poreikiui plėsti.

11. **Dėl miško paklotės deginimo** (13-14 psl.). Nepritariu rekomendacijai dėl miško paklotės deginimo, kol nėra tokios priemonės poveikio aplinkai ir gyvajai faunai, šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų pokyčiams vertinimo, jos saugaus atlikimo galimybių analizės ir pan. Reiktų įvertinti ir kitas tokio paklotės „pašalinimo“ (ugnimi) alternatyvas. Ar tikrai savaiminio žėlimo skatinimas ir žalingų kenkėjų kontrolė pateisiną, kad ir *kontroliuojamo pažeminio gaisro* sukeliama žala aplinkai, klimatui ir pan.?

Šios gamtotvarkos priemonės aprašymas buvo pakeistas, siekiant išryškinti pagrindinius tikslus bei pabrėžti kontroliuojamo paklotės deginimo svarbą retoms nuo gaisrų priklausančioms rūšims. Miško žėlimo skatinimas ir kenkėjų kontrolė šiame etape nėra aktuali, jeigu bus pastebėtas teigiamas poveikis bus galima peržiūrėti apimtis ateityje. Miško paklotės kontroliuojamas deginimas apims labai nedidelį plotą (dešimtis ha/m.) tad apie jo poveikį

šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijoms neverta ir kalbėti, kiek automobilių per metus išmeta analogišką kiekį anglies?

Poveikis biologinei įvairovei yra vertintas ir apibendrintas kad ir šiame straipsnyje: <https://doi.org/10.1186/s13717-019-0209-1>

Šie darbai bus vykdomi tik labai gerai pasirengus, apmokius juos darančius darbuotojus, remiantis geriausiomis (saugiausiomis) kitų valstybių patirtimis.

12. **Dėl dirbtinių trikdžių.** Rekomendacijose siūlomi dirbtinai imituojami natūralūs medyną veikę trikdžiai (gaisras, vėjavartos, kenkėjų invazijos ir pan.), tačiau reiktų įvertinti ir tai, kad ir šiuo metu vykstantys natūralūs gamtiniai trikdžiai nėra praeitis. Šiuo metu miškai pakankamai gerai apsaugoti nuo gaisrų, tačiau kitų stichinių nelaimių rizika gal net padidėjusi (klimato kaitos pasekmė). Net ir gaisrų poveikio imitavimas kelia abejonių – ar tiesa, kad praeityje vykdavo mažas teritorijas (kelis ha) apimantys lokalūs gaisrai, greičiau priešingai.

Puikiai suprantama, jog šiuo metu medynai taip pat yra natūraliai trikdomi, bet mes čia niekuo neprasilenkiame su dabartinėmis praktikomis. Pvz. medynus dabar galima „ugdyti“ iki jų brandos amžiaus, nors mes mokėmės, jog po 60m amžiaus tai nieko medynui neduoda, savininkų miškuose, bei po kiekvienos žalingų kenkėjų invazijos yra prikertama begalė smulkių plynių, tad visa tai vyksta ir yra toleruojama.

Dėl gaisrų, tai pasirinktas minimalus variantas, kuris tenkins daugelį nedidelių teritorijos poreikius turinčių rūšių ir tikėsimės, jog dalį stambesnių rūšių, tokių kaip žalvarnis. Didelės degimvietės suformuotų tvaresnes buveines, kuriose įsikurtų rūšys daugeliui metų (pvz. Žalvarniai prie Rygos didesnėje nei 1000 ha gaisravietėje), bet turbūt supranti, jog sunkiai tikėtina, jog tai vyks. Dėl to pasirinktas kitas variantas, rūšių, kurioms reikia pagalbos radimvietėse ar greta jų vykdyti mažo masto kontroliuojamą miško paklotės deginimą ir užtikrinti, jog būtų šių buveinių tęstinumas miško kraštovaizdyje.

Miško kirtimai siekiant imituoti natūralius trikdžius planuojami siekiant surasti kompromisą. Galima jų ir atsisakyti, paliekant tik gamtotvarkos priemones.

O dėl to ne tik suaktyvėdavo atsiželdimas ar žūdavo kenkėjai, bet prasidėdavo ir kiti – neigiami procesai: gruntinio vandens lygio pokyčiai dėl stipriai pasikeitusių transpiracinių miško pajėgumų (netekus augmenijos didelėse teritorijose), užpelkėjimas, vėjų sustiprėjimas atvirose teritorijose, miško gyvūnijos persigrupavimas ir pan.

Bandai spekuliuoti mokslo žiniomis ir teiginiais. Gaisrai yra tipiški N ir galbūt dar L augaviečių palydovai, būtų sunku tikėtis, jog užpelkėjimo reiškinys būtų pakankamai tipiškas, jog apie jį reiktų diskutuoti. Maksimalus kontroliuojamo miško paklotės deginimo plotas neviršys maksimaliai leidžiamos plynos kirtavietės ploto, tad apie stipresnius efektus (pvz. vėjo) nereiktų kalbėti. Ir kodėl tokių klausimų (pvz. miško gyvūnų persigrupavimas) nesvarstoma, kai kalbama apie dabartines miško kirtimo praktikas. Ir įdomu kuo remiesi taip teigdamas?

Svarbu taip pat atsakyti, ar pasitaikius medyne natūraliems trikdžiams (pvz., vėjavartoms, kenkėjų antplūdžiui ir pan.), keistūsi dirbtinai imituojamų trikdžių (retmių, mažų plynių ir pan.) apimtis, išdėstymas ir pan. Rekomendacijose tai neaptariama.

Geras komentaras, rekomendacijų tekstas papildytas, kaip vertinti natūralių trikdžių suformuotas retmes ir plynės (20 psl. 3 punktas). Be to yra numatyti ribiniai dydžiai iki kurių galima retinti medynus pavienių medžių kirtimais ar palaikant reikiamą skalsumą gamtotvarkiniais kirtimais, jie atitinka tvarių medynų poreikius.

13. **Dėl kompensavimo už suformuotas („iškirstas“) retmes (17 psl.).** Rekomendacijose teigiama, kad „*konkrečiame BAST didelėmis retmėmis iškertamas buveinės plotas turi būti kompensuojamas naujai besiformuojančiomis, potencialiomis buveinėmis*“. Nesuprantama, kodėl už tokią –Buveinėse rekomenduojamą vykdyti priemonę, kuria imituojamas natūralus gamtinis trikdys (pvz., žalingas vėjo poveikis) – turėtų būti kompensuojama kitomis (naujomis) Buveinėmis.

Siekiant padaryti labiau suprantamą principą jis detalizuotas patikslinant mintį.

Šis reikalavimas yra svarbus siekiant suderinti BAST apsaugos tikslus (kurie reikalauja išsaugoti tam tikrą plotą natūralių buveinių teritorijoje) ir poreikį palaikyti gerą amžiaus struktūrą (kad nebūtų vien tik ant iškritimo ribos perbrendusios buveinės) didelius plotus užimančių buveinių saugomoje teritorijoje. Akivaizdu, kad iškirtus didelę retmę šioje teritorijoje nelieka natūralios buveinės, tačiau palikdami seno medyno struktūras galima tikėtis, jog šiame medyne susiformuos geresnės kokybės buveinė ateityje. Bet tai bus po kelių dešimtmečių. Dėl to, kad mes leidžiame buveinę laikinai sunaikinti, siekiant patenkinti BAST apsaugos tikslus (išsaugoti buveinių konkretų ha plotą), BAST turi būti daugiau buveinių nei numatyta apsaugos tiksluose saugoti.

Kaip tokia sąlyga galės būti realizuota privataus miško savininko, valdančio mažą miško plotą, atveju, kur nebus galimybės „kompensuoti“ už iškirsti plotą?

Papildytas 4.7 skyrius. Mažose valdose šis modelis netaikytinas, nebent pas juos „priaugtų“ reikiamas buveinių plotas.

Esant nesutarimams dėl šios rekomendacijos dalies (didelių retmių formavimo) galima jos visai atsisakyti ar numatyti pradėti taikyti po vieno miškotvarkos ciklo. Jis sudarytas, kaip kompromisas daugiausiai dėl miškininkų poreikių, ne iš didelio poreikio taip formuoti buveines.

14. **Dėl negyvos medienos.** Rekomenduojama, kad nesant medyne 30 m³/ha negyvos medienos, ji negali būti šalinama (19 psl.). Tačiau šviežiai užpulti eglės medžiai (jau žuvę) kelia ypač didelę riziką išplisti pavojingiems medžių liemenų kenkėjams, tiek pačios Buveinės medynų apimtyje, tiek už jos ribų, tad ar tokiais atvejais turėtų būti besąlygiškai orientuojamasi į negyvos medienos kaupimą, nežiūrint galimų itin negatyvių pasekmių tiek pačiam medynui, tiek jo aplinkai?

Neturėtum maišyti būtinųjų sanitarinių kirtimų ir biologiškai vertingos negyvos medienos apsaugos. Taikant protingą miško tvarkymą galima vykdyti aktyvią sanitarinę apsaugą didinant negyvos medienos kiekius. Sanitarinė miško apsauga aprašyta 4.5.3 skyriuje, būtinieji sanitariniai kirtimai nėra ribojami, tik jie turi būti pagrįsti, kaip tai numato ES Buveinių direktyva. Ir gerai aprašyta ES techninėje ataskaitoje 2015-088 „Tinklas „Natura 2000“ ir miškai“ (https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/Final%20Guide%20N2000%20%20Forests%20Part%20I-II-Annexes_Lt.pdf)

Dažniausiai nurodomas Buveinių tvarkymo tikslas – „išlaikyti ar atkurti medyną, kuriame gausu negyvos medienos“ (5, 25 psl. ir t.t.) yra kvestionuotinas. Manau, kad pati negyva mediena savaime nėra vertybė (nes irdama mediena dar ir išskiria klimatui žalingas CO₂ dujas) – ji tik priemonė kažkokiam didesniai tikslui pasiekti. Vertybė turėtų būti toje negyvoje medienoje gyvenantys gyviai, jų įvairovė, vykstantys procesai ir pan. Į šiuos dalykus ir turėtų būti orientuojami tvarkymo tikslai.

Negyvos medienos apsaugos būdas remiasi tarptautiniu mastu aprobuotais metodais, kai nustatomas tam tikras slenkstinis negyvos medienos kiekis. Didžioji dalis negyvos medienos yra labai svarbi tipiškomis, retoms ir nykstančioms buveinių rūšims apimant grybus, kerpes, samanias, vabzdžius. Iš viso apie 25 proc. miško ekosistemos rūšių. Esu pasisakęs apie tai, jog dideli žūstančių medžių kiekiai nėra gerai šiai grupei rūšių ir dėl to yra tikslinga vykdyti sanitarinę miško apsaugą palaipsniui didinant negyvos medienos kiekius, numatytas 30 ktm/ha slenkstis ribos labai didelius (didesnius) paliekamos negyvos medienos kiekius. Turėtum sutikti, jog yra neįmanoma iširti kiekvieną negyvos medienos gabalą ir pasakyti, kuris reikalingas palikti, o kurį galima pašalinti, dėl to yra apsibrėžiama, jog svarbu įvairių suirimo stadijų (siekiant užtikrinti tęstinumą) stambi (siekiant užtikrinti ilgesnį egzistavimą ir tam tikrų rūšių poreikius) negyva mediena.

Priešingu atveju, galime sukurti situaciją, kai negyva mediena galėtų būti atvežama iš gretimo medyno ar net lentpjūvės, tarkim, atraižų pavidalu ir pan. (juk Rekomendacijose nepasisakoma apie negyvos medienos „natūralumą“ – reikia kiekio – tai bus)?

Žinau tik vieną atvejį, kai buvo nelegaliai nupjauti išpuvę seni ąžuolai niūriaspalvio auksavabalio radimvietėje ir jie buvo gražinti atgal į buveinę (Kaišiadorių r.). Tai ką rašai, tai yra medienos atliekos, o ne biologiškai vertinga negyva mediena, ji yra nevertinga ar daug mažiau vertinga retoms miško ekosistemų rūšims. Negyva mediena turi būti saugoma kuo natūralesnėje būklėje.

Sukurtas ir detalizuotas tiksliau 4.6 skyrius apie negyvos medienos apsaugą.

15. **Dėl Buveinių būklės nustatymo.** Rekomendacijose dažnai nurodoma, kad „geros“ būklės Buveinėse geriausias apsaugos režimas – ūkinės veiklos nevykdymas, todėl jose nerekomenduojama planuoti ir įgyvendinti tvarkymo priemonių. Šiuo aspektu Rekomendacijose turėtų būti nurodyta, kad prieš įgyvendinant vieną ar kitą rekomenduojamą priemonę, pirmiausia turi būti įvertinta esama Buveinės būklė (pvz., gera, patenkinama, bloga, sunaikinta ar pan.). Tam reikalingi aiškūs kriterijai (indikatoriai) kiekvienam Buveinės tipui, kurie leistų nustatyti faktinę jos būklę. Žinant Buveinės būklę,

vėliau galimas atitinkamų (efektyviausių) priemonių, skirtų Buveinės būklei palaikyti, gerinti, atkurti ar pan. pasirinkimas (planavimas ir realizavimas).

Tai nėra šių rekomendacijų objektas. Šiuo metu buveinės būklės nustatoma gamtosaugos specialistu ekspertiniu būdu. Dėl kriterijų nustatymo gamtosaugos ekspertai kiek tai vėluoja, bet bus parengti detalūs buveinių būklės nustatymo kriterijai. Beje negyvos medienos kiekis bus vienas iš pagrindinių medyno struktūrinių rodiklių.

16. **Dėl sanitarinės miško apsaugos** (21 psl.). Gera medyno būklė dažnai priklauso nuo laiku ir operatyviai atliktų sanitarinių miško apsaugos priemonių. Tai laiko patikrinta ir įvairių studijų metu patvirtinta praktika. Rekomendacijose siūlomi sprendimai dėl kiekvienos sanitarinės miško apsaugos priemonės (prieš ją taikant) vertinimo, o esant neigiamiems šio vertinimo rezultatams – ir dėl atitinkamų procedūrų iniciavimo (įskaitant Europos Komisijos informavimą, jos nuomonės gavimą ir pan.), sužlugdo efektyvios sanitarinės miškų apsaugos idėją, nes visa tai pareikalaus nemažų laiko sąnaudų, atitinkamų kompetencijų turėjimo, sudėtingų aprobavimo procedūrų išmanymo ir pan. Mano nuomone, Rekomendacijose turėtų būti pateikti galimi paprasti sprendimai skirtingoms situacijoms spręsti, kad būtų išvengta didelės „biurokratinės rutinos“, o miško sanitarinės priemonės, jei Buveinei naudingos – operatyviai vykdomos, jei žalingos – tiesiog nerekomenduojamos. Šiuo metu Rekomendacijose pasiūlytas itin sudėtingas (ir nepriimtinas) sanitarinių miško apsaugos priemonių realaus panaudojimo kelias.

Į rekomendacijas perkeltos nuostatos iš ES Buveinių direktyvos ir tiesiogiai iš ES techninės ataskaitos 2015-088 „Tinklas „Natura 2000“ ir miškai“ 43, 57 klausimai:

(https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/Final%20Guide%20N2000%20%20Forests%20Part%20I-II-Annexes_lt.pdf)

Kaip čia atsitiko, jog čia minimos nuostatos nebuvo perkeltos į LR įstatyminę bazę?! Juk gerb. Zitai Bitvinskaitei šis dokumentas yra tikrai seniai žinomas. Šios „biurokratinės rutinos“ jau turėjo būti seniai sukurtos, be jų neįmanomas tikslesnis sanitarinės apsaugos reglamentavimas rekomendacijose.

17. **Dėl naudotų literatūros šaltinių** (56 psl.). Pagal pateiktą pagrindinės literatūros sąrašą, susidaro įspūdis, kad Rekomendacijoms parengti naudoti išimtinai su Buveinių išskyrimu, identifikavimu, atpažinimu, atranka, monitoringu ir pan. susiję šaltiniai, tačiau pačios Rekomendacijos apima ne šias, bet ūkines, gamtotvarkines ar kitas miško tvarkymo veiklas ir priemones, dėl to būtina įvardinti mokslinius darbus, kuriuose pagrįstai įrodomas (paliudijamas) vienu ar kitu priemonių praktinis veiksmingumas norimai būklei šalies miškuose pasiekti. Tai ypač svarbu toms Buveinių tvarkymo priemonėms, kurios, kaip teigia autoriai (6 psl.), „yra inovatyvios ir niekada nebuvo taikomos Lietuvoje“. Praktiškai vykdyti rekomenduojamas veiklas didelėse teritorijose (inventorizuotų Buveinių plotas BAST yra apie 100 tūkst. a) neturint praktinės patirties, yra itin rizikingas ir valstybei brangus „eksperimentas“.

Gamtinių buveinių tvarkymas yra naujas dalykas ir praktinių eksperimentų ir įrodymų Lietuvoje dar net teoriškai negali būti. Tai ateinančių šimtmečių darbas. Sutinkame, kad alternatyva nevykdyti jokios veiklos. Įprastos miško ūkinės veiklos poveikis taip pat neiširtas, todėl vadovaujantis ta pačia logika turėtų būti suspenduotas.

Cituojamas sakiny s tiek pertvarkytas, nes turbūt visoms priemonėms būtų galima rasti pvienių pavyzdžių (netgi kontroliuojamiems gaisrams) ar analogų, tad “niekada nebuvo vykdytos” nėra tiesa.

18. **Dėl iliustracijų.** Rekomendacijose tam tikri retmių formavimo, erdvinio išdėstymo, atstumų išlaikymo ir panašūs paaiškinimai galėtų būti iliustruojami paveikslais, schemomis, kas leistų lengviau, nei skaitant „painų“ tekstą, suvokti autorių idėjas ir principus dėl retmių formavimo. Įvairių idėjų pateikimas schemomis, normatyvais, apibendrintais klasifikatoriais ir pan. yra geroji rekomendacijų dėstymo praktika, kurią siūlau taikyti ir šiame dokumente.

Siekiant aiškumo atnaujintas 1 paveikslėlis, schema pilnai apibūdina rekomendacijose teikiamą tvarkymo būdų įvairovę.

Pagalvosime dėl daugiau iliustracijų sukūrimo.

19. **Dėl finansinių išlaidų ir galimos naudos.** Darbe nenagrinėtos ir kitaip neapartotos rekomenduojamų priemonių įgyvendinimo finansinės išlaidos, galima gauti ekonominė nauda, poveikis šiltnamio efektą sukeliančių dujų (CO₂) emisijoms-absorbicijoms ir pan. Manau, kad prieš aprobuojant rekomenduojamas priemones, turi būti žinoma jų kaina, pasirinktos geriausios (efektyviausiai su mažiausiomis sąnaudomis realizuojamos) alternatyvos, jei reikia, turi būti parengti galimo skatinimo mechanizmai (jei tai būtų ekonominiu požiūriu nuostolinga veikla). To reikia tam, kad būtų realiai gerinama Buveinių būklė, o ne imituojama veikla.

Rekomenduojamos priemonės turės esminį poveikį nemažai daliai šalies miškų, todėl siūlymai turėtų būti pagrįsti kaštų-naudos analize.

Buvo atlikta „Natura 2000 tinklo socio-ekonominės naudos vertinimo studija“, kurios metu nustatyta, „kad analizuojamų Natura 2000 tinklo teritorijų bendra socio-ekonominė nauda (prieš sąnaudų eliminavimą) 2,18 karto viršija dėl tinklo egzistavimo patiriamas socio-ekonominės sąnaudas“ ir 2019m. siekė (eliminavus sąnaudas) 105 mln. Eur.

Yra gerai žinoma kaina, kurią Lietuva gali sumokėti, jeigu nebus imtasi priemonių išsaugoti Natura 2000 tinklą, tą labai gerai liudija 2020m II pusmetyje įgyta patirtis su stambių ES finansuojamų projektų įgyvendinimu, kuris sustojo, dėl neatsakingo požiūrio į BAST steigimo procesus per pastaruosius 10m.

20. **Kiti pastebėjimai.**

- ar „*gamtinė buveinė*“ (5 psl.) = „natūrali buveinė“?

Papildytas termino aprašymas, apibūdinant santykį tarp gamtinės ir natūralios.

- ar „kraštovaizdžio natūralios dinamikos palaikymo kirtimai“ (2 psl.) = „kraštovaizdžio natūralios dinamikos imitavimo kirtimai“ (11 psl.)?

Pataisyta

- išsireiškimas „neutraliai įtakojančius“ (6 psl.) – jeigu veiksnių įtaka neutrali, ar ne geriau rašyti „neturinčių įtakos“ ar pan.?

Pataisyta

- išsireiškimas „šios lentelės neuždraudžia (ar leidžia)“ (6 psl.) – šiaip „lentelės“ yra tik informacijos pateikimo forma, tad reiktų kalbėti apie lentelėse nurodytus veiksmus, priemones ir jų poveikį veikloms vykdyti ir pan.;

Pataisyta

- 1 ir 2 lentelėse (8 psl.) galėtų būti pateikti suminiai Buveinių skaičiaus, ploto (vidutinio, bendro) dydžiai;

Dabar pateikiama bazinė informacija, pagrindžianti buveinių skirstymą ir prisidedanti prie geresnio buveinių įsivaizdavimo. Daugiau pateikti kaip ir nėra tikslo. Be to šiuo metu atliekant apsaugos tikslų nustatymą, aktuali informacija nuolat kinta.

beje, jei jau Rekomendacijos skirtos BAST esančioms buveinėms tvarkyti, manau, kad šiose lentelėse pateikiama Buveinių statistika taip pat turėtų būti atitinkamai suderinta su realiais BAST esančių, bet ne visų šalies teritorijoje inventorizuotų, Buveinių dydžiais;

Buveinių skaičius BAST šiuo metu labai kinta, dėl nuolat vykdomos buveinių inventorizacijos BAST ir naujų BAST steigimo. Netikslinga nurodyti skaičius, kurie po mėnesio bus pasenę. Galbūt vėliau, kai procesas bus įvykęs bus galima papildyti.

nesuprantu, kodėl tas pats literatūros šaltinis po 1 ir 2 lentele kartojamas du kartus?

Pataisyta

- sakinio pradžia „Gamtotvarkos priemonės, Prie šios tvarkymo priemonės priskiriami ...“ (12 psl.) nelogiška;

Pataisyta atsižvelgiant į šią ir aukščiau tekste pateiktą pastabą

- tikslinti išsireiškimą „atskirai paminėtinose buveinėse, kuriose gali augti uosialapis klevas ...“ (13 psl.) – ar žodis „gali“ reiškia, kad šiuos medžius „galima rasti augančius atitinkamose buveinėse“, ar tai, kad „tokie medžiai yra toleruojami atitinkamose buveinėse ir jų ten nereiktų šalinti“?

Pakeista į aptinkamas

- „kirtimui atrenkami mažiausiai biologinės įvairovės požiūriu vertingi medžiai“ (16 psl.) – kokiais kriterijais remiantis reiktų atrinkti mažiausiai biologinės įvairovės požiūriu vertingus medžius?

Tame pačiame skyriuje žemiau, 21 psl. atrinkimo principas aprašytas plačiau. Tai medžiai su mikrobuveinėmis,

- siūlau tikslinti išsireiškimą „miškotvarkos metu turi būti vykdomas pakartotinis buveinių inventorizavimas“ (16 psl.), nes nemanau, kad Buveinių inventorizavimą reiktų sieti su tradicinės miškotvarkos vykdymu. Jos metu gali būti inventorizuoti (įtakuoti) Buveinėse

esantys miško plotai (taksaciniai sklypai), tačiau *pakartotinis Buveinių inventorizavimas* turėtų būti kito – Buveinių tvarkymo proceso dalis;

Suformuluotas specialus technologinis reikalavimas, 20 psl. 1 punktą

Reikėtų diskutuoti apie gamtotvarkos integravimą į miškotvarkos projektą. Svarbu, kad informacija apie buveines būtų atnaujinta iki miškotvarkos projekto rengimo.

- teiginį „*šių rūšių radavietėse buveinės turi būti tvarkomos taip, kad nebūtų pakenkta šių rūšių populiacijoms*“ (17 psl.) reiktų papildyti rekomendacijomis, kaip tą daryti, kad nepakenkti tokių rūšių populiacijoms ar pateikti nuorodą į tokias rekomendacijas;

Bus padaryta iki 2025m. Tai didelis darbas, nes reikės aptarti kiekvieną rūšį. Iki to laiko teks tenkintis individualiu vertinimu.

- nuostata „... *buveinėse, kuriose aptinkamos šiam buveinės tipui būdingos saugomos rūšys, Kraštovaizdžio natūralios dinamikos imitavimo kirtimai nevykdomi*“ (17 psl.) abejotina; ar vien dėl to, kad Buveinėje aptikta jai būdinga saugomos rūšis(-ys), netgi jeigu jai (joms) kyla pavojus išnykti dėl tinkamų veiksmų kraštovaizdžio lygiu nevykdymo, turi būti eliminuojami *Kraštovaizdžio natūralią dinamiką imituojantys kirtimai* (kaip *biologinės įvairovės palaikymo kirtimų dalis*);

Saugomos rūšys turi būti saugomos visuose Lietuvos miškuose, ypač BAST. Tokiose vietose galima vykdyti gamtotvarkos priemonę „Medyno tinkamo skalsumo ir struktūros palaikymas“, kuri vykdoma pagal rūšių poreikius.

- paaiškinimas, kad „*privatų miškų valdoms BAST lygmeniu įgyvendinamų priemonių plotas bei iškertamas tūris apskaičiuojamas atskirai pagal BAST esančius miško buveinių plotus*“ labai lakoniškas ir reikalingas detalesnis paaiškinimas, kaip tai bus praktiškai realizuojama;

Naujesneje versijoje privatius miškus liečianti informacija išplėsta į atskirą aprašymą „4.7 Apsaugos organizavimas skirtingos nuosavybės miškuose“, 24 psl. Bus konsultuojamasi su Privatų miškų organizacijomis dėl čia esančių rekomendacijų.

- nesuprantama, kodėl *pelkėtų lapuočių miškų* ir *aliuvinių miškų* buveinėse (18 psl. 3 lent.) nerekomenduojami *Kraštovaizdžio natūralios dinamikos imitavimo kirtimai*, iškertant pavienius medžius (o didesnio ploto kirtimai formuojant ertmes – jau yra rekomenduojami); juk tokiose Buveinėse natūraliai galimi tokie trikdžiai kaip bebrų veikla (pelkėti lapuočių miškai), ar ledonešis (aliuviniai miškai), kurių metu gali būti pažeidžiami pavieniai medžiai, o ne tik jų grupės;

Tai Pelkiniai miškai ir pavienių medžių kirtimas labai pažeistų miško dirvožemį. Būtų labai sunku/nejmanoma užtikrinti tvarkingą jų išėmimą. Be to čia aptinkamos medžių rūšys (B, J) nėra unksminės, dėl to jos geriau atsikurs suformuotose retmėse.

- tokia nuostata, kaip „*esant didesnei dirvos pažeidimo rizikai darbai neturi būti vykdomi*“ (19 psl.), nėra konkreti; kokio dydžio turėtų būti dirvos pažeidimo rizika, ar kokioms konkrečiai sąlygoms esant (pvz., tam tikrose augavietėse neišalus gruntui ar pan.) darbai neturi būti vykdomi (?);

Rekomendacijos formuluotė atitinka Miško kirtimo taisyklėse naudojamos formuluotės tikslumą. Darbus vykdantis asmuo riziką turi įvertinti pats ir nuspręsti ar yra dirvos pažeidimo rizika ir kokio dydžio ji yra. Gali būti naudojami įvairūs technologiniai sprendimai, ne vien tik įšalas, dėl to nėra apsiribota konkrečiomis priemonėmis.

Šį klausimą turėtų užduoti miškininkai praktikai. Miško inspektoriai nori konkrečių nuostatų, kad galėtų išmatuoti ir nubausti.

Pataisyta papildant „Miško paklotės pažeidimai, kurių nebelieka po vieno vegetacijos sezono toleruoti“.

- teiginys „... gali būti vykdomos ... miškininkystės priemonės, jei tai nepablogins buveinės kokybės ...“ (19 psl.) abstraktus; Rekomendacijos ir turėtų atsakyti į klausimus – kas, kur ir kaip turi būti vykdoma, kad nepabloginti buveinės kokybės (darbų vykdytojas, netgi projektuotojas, to gali nežinoti arba interpretuoti savaip);

Tokia nuostata yra suformuluota Buveinių direktyvos ir ją išaiškinančioje oficialioje ES techninėje ataskaitoje 2015-088 „Tinklas „Natura 2000“ ir miškai“. leidžiamos visos veiklos nebloginančios buveinių būklės. Atsakys asmuo, kuris turėtų būti apmokytas natūralių miško buveinių ir jų tvarkymo klausimais, tai gali būti projektuotojas ar ekspertas, padedantis projektuotojui. Dažniau pasitaikančias situacijas bus galima aprašyti, kai bus sukaupta patirtis, dabar tai būtų tuščias darbas.

- teiginys „miško atkūrimo tikslas yra suformuoti natūralioms miško buveinėms būdingą medyno struktūrą bei pagerinti buvusią rūšinę sudėtį“ (20 psl.) netikslus, nes medyno (erdvinė) struktūra formuojama vėlesniais medyno vystimosi etapais, o miško atkūrimo metu (žinoma, greta medyno rūšinės sudėties formavimo) gali būti sukuriamos palankios galimybės perspektyvoje tą medyno struktūrą formuoti;

Teiginys patikslintas

- teiginys „tačiau didesnis trako šalinimas galimas, jeigu buvo numatyta atitinkama gamtotvarkos priemonė“ (21 psl.) abejotinas, nes ne gamtotvarkos priemonė turi apspręsti veiksmo vykdymo būtinumą, bet kompetentingų specialistų parengtos rekomendacijos, išvados ir pan., pagal kurias ir turi būti numatomos įvairios gamtotvarkos priemonės;

Papildyta, pateikiant nuorodą į 4.3 skyrių, kur aptariama ši gamtotvarkos priemonė.

- teiginiai „esant realiai rizikai“ (21 psl.), „atlikti ... tinkamą vertinimą“ (21 psl.) nekonkretūs – kokia rizika turėtų būti vertinama kaip *reali* (?), koks vertinimas traktuotinas kaip *tinkamas*? Žodžiai „realiai“ ir „tinkamą“ nagrinėjamame dokumente nėra parašyti toje pačioje pastraipoje.

Ši rekomendacija tiesiogiai perkelta iš ES techninės ataskaitos 2015-088 „Tinklas „Natura 2000“ ir miškai“ kurios parengtos atsakyti į praktinius klausimus suinteresuotiems subjektams ir dėl to esant neaiškumams atsakymo reikėtų ieškoti šiame dokumente. Aptariamų klausimų numeriai: 43, 57:

https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/Final%20Guide%20N2000%20%20Forests%20Part%20I-II-Annexes_lt.pdf

- nesuprantama, kodėl nagrinėjamas „ištinio dirvos paruošimo želdinimui“ (22, 26, 28 ir t.t. psl.) poveikis Buveinės kokybei, jei toks dirvos paruošimo būdas šalies miškininkystės praktikoje faktiškai netaikomas;

Miško atkūrimo ir įvesimo nuostatų 10 punktas kaip tik tokį dirvos paruošimą mini.

- teiginys „vykdant mažų ir didelių retmių formavimo kirtimus yra paliekama dalis I ir II ardo medžių. I ardo medžiai turi sudaryti ne mažiau nei pusę visų paliekamų medžių“ (24 psl.) išdėstytas principas dėl paliekamo I ardo medžių skaičiaus sunkiai realizuotinas, nes II ardo medžių dėl smulkesnių jų parametrų dažnai bus gerokai daugiau, nei I ardo;

Performuluota, nes gali kilti problemų, jeigu kas nors norės palikti daugiau II ardo medžių (žr. Vakarų taigos aprašymą).

- Rekomendacijose kartojama, kad reiktų „išlaikyti ar atkurti natūraliai buveinei būdingą medyną“ (pvz., 31 psl. ir kitur) – tačiau kokios sudėties medynas būdingas tam tikrai Buveinei (?), aiškiai nėra detalizuojama. Ar būdingu medynų reiktų suprasti kiekvienos Buveinės trumpame aprašyme išvardinamas medžių rūšis? Reiktų aiškumo.

Taip, rūšys išvardytos aprašymuose. Būtent tai yra parašyta 4.5.1 skyriuje.

- teiginys „vietoj medžių aptašymo žiedu šie medžiai gali būti nupjaunami, jeigu jie augo palankiose ištraukimui nepažeidžiant miško paklotės vietose“ (43 psl.) tikslintinas, tuo požiūriu, kad medis gali būti planuojamas nupjauti ir palikti vietoje – kam tokiu atveju reikalinga vertinti medienos ištraukimo ir paklotės išsaugojimo sąlygas?

Geriau „aptašyti ir palikti“ nei „nupjauti ir palikti“: a) džiūstantis medis bus naudingesnis su negyva mediena susijusioms rūšims, jis visada suspės nuvirsti ir teikti nuvirtusio medžio paslaugas, toks medis nesuirs ilgiau, tad bus naudingesnis gamtai ir anglies ciklui daug ilgiau. aptašyti yra mažesnis įsikišimas į buveinės raidą pasiekiant analogiškų tikslų; b) kam neštis motopjūklą, deginti kurą ir teršti gamtą, jeigu tą galima atlikti ekologiškai? o kas bus jeigu nupjautas pakibs? Reikės traktoriaus? c) iš kelmo dažnai auga ataugos, kurios padidins konkurenciją su kitų pageidaujamų rūšių pomiškio medeliais; d) Nupjauti ir palikti atrodo kaip didesnis barbariškumas nei aptašyti.

- teiginys „vyrauja pušys dominuoja pušys“ (44 psl.) tikslintinas;

Dėkui, pataisyta.

- prieštaringa sąvoka „žuvęs medynas augantis pelkinėse augavietėse“ (46 psl.), nes žuvęs medynas jau nėra augantis.

Dėkui, pataisyta.

Dėkui už pastabas, pateikti atsakymus buvo nemažas darbas, tad galimi ir tam tikri netikslumai.

2020.12.29

Dr. A. Gaižučio (LMSA) pastabos ir atsakymai į juos

Akivaizdu, kad redagavimo prasme šį dokumentą dar reikėtų peržiūrėti (pataisyti stiliaus, gramatikos, o kai kada ir logines klaidas, patikslinti naudotą terminiją, aiškiai apibrėžti atskirų terminų/kategorijų apimtis, pvz. naudojamos įvairiausios lapuočių medžių grupavimo kategorijos "plačialapiai", "siauralapiai" [pastarieji netgi persimaišo arba jų ribos neapibrėžiamos iš viso], kietieji lapuočiai, minkštieji lapuočiai) ir t.t.. Bet tai daugiau techninio pobūdžio problemos, kurių net ir neverta labai akcentuoti ar komentuoti –turėtumėte patys rengėjai susižiūrėti. Tačiau svarbūs klausimai, į kuriuos verta būtų atkreipti dėmesį:

Techniškai dokumentas nuolat tvarkomas, dėkojame už pastebėjimus. "Siauralapiai" rekomendacijose nėra minimi.

1. Esminis dalykas- turėti aiškų matymą- kaip praktiškai galima taikyti/suderinti ir įgyvendinti iš įvairiausių teisės aktų/institucijų/rekomendacijų siunčiamas rekomendacijas TAM PAČIAM MIŠKUI. Kad realius darbus vykdančius žmogus suprastų ir žinotų esminius dalykus- ką daryti, ko negalima daryti ir kokių rezultatų tuo siekiama. Tad galiausiai tai turėtų būti integruojama į vieną projekcinį dokumentą- Miškotvarkos (gamtotvarkos) projektą, kur aiškiai suderinama planuojama veikla. Apie tai plačiai šiandien telefonu kalbėjome ir supratau, kad požiūris daugeliu aspektų sutampa.

Pilnai sutinkame, jog integravimas turi būti ir šiuo metu dedame pastangas, kad gamtotvarkinius sprendinius būtų galima tiesiogiai integruoti į miškotvarką išvengiant papildomo dokumento (Gamtotvarkos projekto) rengimo ir vėlesnės jo integracijos į miškotvarką. Tai padėtų sutaupyti lėšų ir laiko.

2. Praktiškai rekomenduojama BAST teritorijoms priskirtuose miškuose (per 266000 ha bendrame plote), mažesniuose nei 50 ha sklypuose (kai ten pat nurodoma, kad BAST buveinių plotai svyruoja nuo 3,1 ha iki 8,94 ha) visiškai nutraukti bet kokią ūkinę veiklą, o didesniuose plotuose (lieka nebeaišku kokiuose, nes tokių rekomendacijose pateiktoje statistinėje BAST plotų lentelėje nėra), net jeigu tokie ir būtų ūkinę veiklą apriboti taip stipriai, kad ji pratiškai taptų neberentabilia, t.y. patirti kaštai greičiausiai viršytų gautą naudą už darbų metu gautos medienos vertę (turint galvoje dar ir vis dar tebegaliojančią apmokestinimo sistemą).

Jūs šiek tiek ne taip supratote. Jeigu VISOJE BAST teritorijoje II kategorijos kurio nors tipo buveinių BENDRAS plotas mažiau nei 50 ha, tada ūkinė veikla šio tipo buveinėse nevykdoma, jeigu tokių buveinių yra daugiau, ūkinė veikla nevykdoma 30 proc. ploto tokių buveinių. Buveinių atranka vykdoma pagal jų gamtosauginę vertę, bet valstybiniai miškai gali priimti didesnius įsipareigojimus.

Kiek mums žinoma Aplinkos ministerijos vadovybė vis labiau palaiko koncepcija, kad vertingi biologinės įvairovės požiūriu privatūs miškai galėtų būti išpirkti realia rinkos kaina.

3. Į BAST teritorijas įtrauktų teritorijų sklypuose rekomenduojamos taikyti "gamtotvarkos" priemonės tikrai nebus pigios, tai klausimas kas tai finansuos ir kiek tai kainuos. Ar bus tokiems darbams užtikrinta stabilus, planingas finansavimas ištisiems dešimtmečiams? Kai

praktika, rodo, kad net kur kas mažesnio masto BAST teritorijų tvarkybos darbai, vykdyti iki šiol, (net ir valstybės valdomuose miškuose), buvo finansuoti nereguliariai ar net ir nepakankamai, jų tęstinumui lėšos nebuvo skirtos ir dėl to atskirose teritorijose saugomų rūšių būklė ne tik kad nepagerėjo, ar nebuvo stabilizuota, bet po dešimtmečio net ir pablogėjo.

Klausimas geras, bet jį turėtų atsakyti AM sukurdamą tvarius finansinius mechanizmus, kaip tai finansuoti. AM yra svarstomi kompensavimo mechanizmai.

4. Kai kurios rekomendacijos apskritai prieštarauja viena kitai. Labiausiai abejonių kelia dirbtinai sukeliama ir kontroliuojama gaisrų nauda ir tikslingumas, ypač tokio tipo BAST, kaip "Vakarų taiga" - kur pagal bendras rekomendacijas siūloma po bet kurių tvarkymo darbų palikti ne mažiau, kaip 30 kub. m. /ha negyvos medienos, o po to čia bandyti taikyti "paklotės ar žemutinį gaisrą", kaip "natūralius gamtos procesus imituojančią" priemonę. Sunku įsivaizduoti kaip pasisektų suvaldyti (net atsižvelgiant į siūlomas apsaugines priemones) gaisrą sklype su paliktu dideliu kiekiu negyvos medienos ir kuriame gausu spygliuočių. Klausimas ir kaip ši priemonė derėtų su pasauliniu mastu kylančios klimato kaitos problema? Kaip tai prisidėtų prie CO₂, kietųjų dalelių, uždūminimo mažinimo Lietuvai vykdant įsipareigojimus dėl klimato kaitos? Galiausiai visiškai nesuprantama kaip tai prisidėtų prie BAST režimais saugomų rūšių išsaugojimo. Gaisrai kylantys didžiuliuose Sibiro, Kanados miškuose greičiau milžiniška ekologinė katastrofa nei siektinas natūralus procesas. Tai kad gamta netgi tokiose teritorijose (kuriose praktiškai sunaikinama absoliuti dauguma biologinės įvairovės rūšių) atsistato, beje, nelengvai ir ne per vieną dešimtmetį, vargu ar sektinas pavyzdys siekiant išsaugoti biologinę įvairovę. Nors ir drastiška invazija į egzistuojančią miško buveines - plynieji kirtimai, toli gražu nėra tokie niokojantys pavojingi negu gaisrai, ypač jei jie tampa nebevaldomais.

Ačiū, kad iškėlėte šį aspektą, jį reikės akcentuoti, kai bus kalbama apie šių darbų technologijas. Kontroliuojamas miško paklotės deginimas (ne „gaisras“) yra vykdomas pradžiūvus bet neperdziūvus miško paklotei. Medienoje turėtų būti išlikę pakankamai drėgmės, kad nekiltų didesnio pavojaus. Svarbu, kad ugnis iš pažemės nepakiltų į lajas, tad pavojingesni yra stovintys sausuoliai, dalis jų gali būti nukirsti ar miško paklotė nuo jų atitraukta nugrėbiant. Kitas dalykas, jog kontroliuojamas deginimas gali būti daromas mažais ploteliais, nevykdant jų ten kur negyvos medienos yra didelės sankaupos. Suvaldyti nesunku, yra sukaupta didelė praktika tiek Skandinavijoje tiek ir JAV su kuriais bendraujama. Svarbu, jog būtų tinkami šiuos darbus atliksiančių žmonių apmokymai. Suprantame riziką ir sieksime perimti geriausias kontroliuojamų gaisrų technologijas.

Rengdami tvarkymo rekomendacijas mes rėmėmės adaptyvaus tvarkymo (adaptive management), egzistuojančio jau keletą dešimtmečių, suformuota koncepcija. Tai lankstus požiūris į gamtos išteklių valdymą kai vykdant konkrečius darbus tuo pačiu metu mokomasi, stebima, vertinama pritaikant tuo metu tinkamiausias priemones (Williams 2011). Adaptyvaus tvarkymo principais bus remiamasi vykdant gamtotvarkos priemones Lietuvoje. Adaptyvaus tvarkymo principai yra pateikti Salafsky ir Margoluis 2003. [http://planet.botany.uwc.ac.za/nisl/Conservation%20Biology/Fifth World Parks congress D urban 2003/%5Cstream%20outputs%5Csession%202b-3b%20learning%20from%20experience%5CSalafsky%20&%20Margoluis%20paper.pdf](http://planet.botany.uwc.ac.za/nisl/Conservation%20Biology/Fifth_World_Parks_congress_Durban_2003/%5Cstream%20outputs%5Csession%202b-3b%20learning%20from%20experience%5CSalafsky%20&%20Margoluis%20paper.pdf)

Kontroliuojamas miško paklotės deginimas bus taikomas dešimtyse ha per metus, tad klimato kaitos požiūriu yra mažareikšmė. Be to teko girdėti, jog klimato kaitos konvencijos daro išimtis biologinei įvairovei svarbioms veiksoms.

Visiškai absurdiška lyginti stichines nelaimes Sibire, Kanadoje su kontroliuojamu miško paklotės deginimu, kuris daugiausiai paveiks miško paklotę. Kasmet kontroliuojamu deginimu išdeginami tūkstančiai ha Skandinavijoje ir milijonai JAV, kažkaip jie sau tokių klausimų nekelia arba į juos seniai suradę atsakymą. Yra rūšių, kurios aptinkamos senose gaisravietėse, ugnies sutrikdytuose plotuose, jos palaiptams išnyksta ten kur ši pažaida yra eliminuota, dėl šių rūšių ši priemonė yra būtina.

Vykdomo LIFE integratojo projekto rėmuose didelis dėmesys skiriamas gamtosauginei kontroliuojamo deginimo priemonei. Hemiborealiniuose pušies dominuojamuose miškuose gaisras yra esminis ekologinis veiksnys (Zackrisson 1977, Kuuluvainen 2002, Aponte et al. 2016, Seidl et al. 2020). Suomijoje Vakarų taigos atkūrimas deginant laikomas pačiu efektyviausiu būdu (Kuris ir Ruskule 2006).

Tai nėra vienareikšmiškai neigiamas procesas vertinant jį per anglies ciklą, jis gali turėti ir teigiamų ir neigiamų pasekmių ekosistemai. Sulėtėjusi respiracija (kvėpavimas) ir anglies išskyrimas išdegusioje miško vietoje sudaro sąlygas ilgesnį laiką išlikti angiai miško nuokritų sluoksnyje. Sulėtėjusi respiracija reiškia lėtesnį medžiagų skaidymą, o tai teigiamai veikia tokią miško funkciją kaip anglies kaupimas. Šiomis sąlygomis anglis daug lėčiau pereina į humuso sluoksnio formavimąsi. Tyrimai rodo, kad net kelis dešimtmečius po gaisro stebimas apsunkintas anglies patekimas iš nuokritų į dirvožemį. Tačiau anglies sulaikymas nuokritose nėra optimali anglies kaupimo strategija dabartinės klimato kaitos požiūriu, nes pasikartojantys miškų gaisrai, kurių prognozuojama, kad padaugės, didina anglies išmetimą į atmosferą (Bryanin et al. 2020), bet vykdant mažo intensyvumo kontroliuojamą miško paklotės deginimą didesnę anglies patekimą iš stambių nuokritų (negyvos medienos) galima kontroliuoti. Didelio masto miškų gaisrai į atmosferą išskiria daug anglies, tačiau jie taip pat dalį sudegintos biomasės paverčia pirogeninėmis organinėmis medžiagomis (PyOM). Tokios medžiagos turi daugiau anglies ir yra atsparesnės aplinkos poveikiui nei pradinė biomasė, todėl PyOM gamyba yra efektyvus anglies sekvestracijos (kaupimo) mechanizmas. (Santín ir kt., 2015)

5. Rekomendacijose visiškai nedetalizuojama kokios pagrindinės tikslinės rūšys (priklausomai nuo BAST kategorijos, tipo) turi būti saugomos. Jų įvardinimas (bent pagrindinių) kur kas aiškiau padėtų suvokti kokios ir kodėl gamtotvarkos priemonės siūlomos skirtinguose BAST. Dabartinėje versijoje dauguma siūlomų priemonių visiems BAST siūlomos beveik identiškos.

Tikslinės medžių rūšys yra išvardintos kiekviename natūralios buveinės tipo aprašyme.

Siūlomos priemonės parinktos pagal natūralių buveinių poreikius, dauguma jų yra sutampa ar beveik sutampa su skirtumų detalizavimu kiekvienos buveinės aprašyme.

6. Rekomendacijose siūlomas praktiškai nepatikrintas ar labai mažai patikrintas gamtotvarkos priemonės taikyti miškuose, kuriuose vis dėlto dešimtmečiais ar net ir šimtmečiais buvo

vykdoma ūkinė veikla. Ir naujausiose (planuojamose) BAST teritorijose ar net ir seniau įtrauktose, kuriose yra užfiksuotos saugomos ar retosios rūšys, ūkinė veikla buvo vykdoma daugybę metų ir būtent tokiais sąlygomis šiose teritorijose išliko tos saugotinos biologinės įvairovės rūšys. Tai akivaizdu, kad taikytos ūkinės priemonės šiems rūšims nebuvo pražūtingos, o gali būti, kad net ir naudingos. Ar nebus taip, kad staiga pakeitus tų miškų (ne)tvarkymo modelį bus gautas visiškai priešingas efektas? Nes iš to kas rekomenduojama vykdyti tose teritorijose, atrodo, kad tie miškai po kelių dešimtmečių labiau primins apleistus ar net nuniokotus miško plotus, o ne su klestinčia bioįvairove. Ko gero čia būtų labai pravartu ne pulti stačia galva, o pirma patikrinti kaip tos priemonės veikia. Netgi ir tuo požiūriu, kad mes kol kas dar mažai galime pakomentuoti kuria linkme, kaip sparčiai vyks pokyčiai gamtiniuose procesuose ir su kokiais naujais iššūkiais apskritai susidurs visos Lietuvos gamtinės ekosistemos, paskutiniaisiais metais sparčiai šiltėjant klimatui ir visoje planetoje ir Lietuvoje.

Turėtume būti sąžiningi patys su savimi ir palyginti miškininkavimo technologijas ir sąlygas, kaip jos keitėsi per pastaruosius 50-100 ir daugiau metų, nes tai ką turime dabar miškuose yra ne keletos metų ar dešimtmečių rezultatas, bet dažnai 1-2 ir daugiau medynų rotacijų pasekmė.

Prisimenu pokalbį su ilgamečiu Gelgaudiškio girininku, kuris jau nebedirba. Kai jis buvo paskirtas į girininkiją tai iš Šakių tuos 20-30 km keliavo visą dieną, nes kelių praktiškai nebuvo, buvo visur labai šlapia ir nėjo pravažiuoti su arkliniu vežimu. Dabar mes tą atstumą įveikiame per pusvalandį. Per 50-80 metų miškai tapo technologiškai sutvarkyti, nutiesta begalė kelių, kurie leidžia pasiekti beveik visus miško sklypus ne tik žiemą, esant gliam įšalui, bet ir kitais metų laikais. Didelė dalis Lietuvos pelkėtų ir šlapių miškų nusausti kanalais, gruntinių vandenų lygis kritęs. Šiuo metu dar ir Baltarusijoje pilna „trudno dostupnije miesta“, kur galima pakliūti tik esant dideliems šalčiams ar vasaros sausroms.

Kitas dalykas tai kirtimo technologijos. Prieš keletą dešimtmečių niekas apie medvežes ir tuo labiau apie medkirtes mašinas nesapnavo, kirto su družba, genėjo su kirviu, o ištraukime buvo svarbus arklių transportas. Dabar naudojama stambi technika visą miškų kirtimo procesą padarė nepalyginamai intensyvesnį, paprastesnį ir prieinamesnį. Miškas kertamas ištisą parą, vietoje to kad žiemą jis būtų kertamas trumpos dienos laikotarpiu. Atsirado mulčiavimo mašinos, esu matęs nemažai kirtaviečių, kur po pagrindinių kirtimų ateina biomasės rinkėjai ir jie tiesiog „išgreboja“ visus medienos likučius, tame tarpe ir seniai ten buvusią negyvą medieną.

Galiausiai reikia aptarti miško kirtimo pobūdį. Atgavus nepriklausomybę įsivyravo plynas miškų ūkis. Visai kitoks jis buvo XXa pirmoje pusėje ir anksčiau. Miškų kirtimo intensyvumas buvo mažesnis, daug daugiau buvo kertama rinktiniais metodais, vyravo atrankiniai miško kirtimai.

Taigi, miškai tapo daug lengviau pasiekiami, miško kirtimo technologijos nepalyginamai intensyvesnės, o apimtys - daug platesnės, nes neliko sunkiai pasiekiamų vietų. Tuo pačiu išnyko tradicinės ūkininkavimo veiklos, kurios yra neutralios ar naudingos ekosistemų struktūrai ir biologinei įvairovei.

Dauguma saugomų rūšių yra senų medynų, kuriems būdinga natūrali struktūra rūšys. Jeigu siūlote „palaukti ir išbandyti“, galima taip daryti, bet tada reikėtų iš tiesų laukti sustabdžius bet kokią ūkinę veiklą. O paskui vėl laukti, nes klimatas pasikeitė ir tai kas buvo iširta prieš 20 metų netinka, reikia vėl tirti... Geriau taikykite adaptyvaus tvarkymo suformuluotus principus.

Ačiū Jums už pastabas